ԵՐՐՈՐԴ ՏԱՐԻ—ԹԻՒ 859 | […]ԼԻՍ, ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, 1899 ՕԳՈՍՏՈՍ 12—24 | 18 ՌԷՊԻՒԼ ԱԽ" 1317 | 12 ԱՂՈՍՏՈՍ 1315 | Դ. ՏԱՐԻ, ԹԻՒ 859

«بوزانتيون»
ارمنيجه يومى وسياسى غزته. صاحب امتياز ومدير مسئول
بوزانت كچيان
مطبعه واداره خانه‌سى بابعالى جاده‌سنده ۲۳-۲۵ نومرولى دائره مخصوصه‌ده‌در

20 ՓԱՐԱՅ

Բիւզանդիոն

20 ՓԱՐԱՅ

ՏԷՐ ԵՒ ՏՆՕՐԷՆ
ԲԻՒԶԱՆԴ ՔԷՉԵԱՆ
PUZANTION
Journal Arménien Quotidien, Politique, Financier et Littéraire
Directeur-Propriétaire
PUZANT KÉTCHIAN
Bab-Ali Djaddéssi, No. 23_25.
CONSTANTINOPLE

ԱԶԳԱՅԻՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ — ՀԱՅԱԹԵՐԹ ԱՄԵՆՕՐԵԱՅ — ԳՐԱԿԱՆ ԵՒ ԳԻՏԱԿԱՆ

ԱԶԳ. ԽՆԴԻՐՆԵՐ

ՀԱՅ ԲՈՂՈՔԱԿԱՆԻ ՄԸ ԲՈՂՈՔԸ «ԲԻՒԶԱՆԴԻՈՆ»Ի ԴԷՄ

ՌՈՍՏՈՒՔ, 10 Օգոս. 99.

Երզրումի Ամերիկացի Միսիոնարին՝ ի մէջ այլոց՝ Բողոքականներու դպրոցէն Հայ ուսուցիչները ճամբելուն դէմ, Բիւզանդիոն խիստ քննադատութիւնով մը դատապարտելի կ'գտնայ։ Կ'յիշուի թէ Ազգ. Պատրիարքարանի կեդր. Վարչութեան կրօն. Ժողովին մէկ որոշումը կայ, որ մինչև ցարդ որչափ որ գիտեմ ո՛չ Բիւզանդիոն ոչ ալ ուրիշ մը ջանաց բողոքել կամ սրբագրել տալ, որով բողոքական դասատուներ, Հայ վարժարաններու մէջ, չեն կրնար պաշտօնավարել։ Արդ, տեղն է հարցնել ու գիտնալ թէ սա խել մը բողոքական դասատուներ, որ դասատու ըլլալու յանցանքը գործեր են, եթէ Պատրիարքարանի մէկ որոշումին համեմատ կ'արգելուին Հայ Լուսաւորչականներու վարժարաններու մէջ պաշտօնավարելէ, և եթէ բողոքական վարժարաններու մէջ ալ, ըստ Բիւզանդիոնի անխտրականութեան և չափէն աւելի անկողմնակալութեան, Լուսաւ. դասատուներ պէտք է պաշտօնավարեն, արդ դարձեալ կ'ըսեմ տեղն է հարցնել ու գիտնալ թէ՝ սա բողոքական դասատուներ ո՞ւր պիտի կարենան գործել։

*** Այս առթիւ կ'ուզեմ դիտել տալ թէ Հայ մամուլն ու կղերն ամէն օր «գնդասեղի հարուածներ» կուտան Բողոքականութեան, որ եթէ ասկէ 20—30 տարի առաջուան տգիտութեան վիճակն ունենար ժողովուրդը, անտարակոյս միևնոյն ազգի զաւակներու մէջ այն հին ու տգիտութեան օրերու մէջ գործուած թշնամութիւնները պիտի վերերևէին։ Եւ եթէ Հայ բողոքականներն ալ «գնդասեղի այդ հարուածներէն» ձանձրանալով ըսէին՝ «Առէ՛ք ձեր որբերը ձեզի, առէ՛ք ձեր կարօտեալները ձեզի, առէ՛ք ձեր դպրոցները ձեզի և դուք խնամեցէք զանոնք ինչպէս կամիք.»—և եթէ տեղ տեղ գտնուած կարօտեալներու և որբանոցներու միութիւններէն իրենց գործակցութեան ու աշխատակցութեան բաժինները զլանան, Բիւզանդիոն կըրնա՞յ մեզի կանխատեսութեամբ ըսել աղոր հետեւանքը...։ Մենք բարեկամաբար խրատ կուտանք վեր անցնիլ այդ գնդասեղի հարուածներէն։

ՀԱՅ-ԲՈՂՈՔԱԿԱՆ ՄԸ

«ԲԻՒԶԱՆԴԻՈՆ»Ի ՊԱՏԱՍԽԱՆԸ

Կ'ցաւինք որ «Հայ—Բողոքական» յարգոյ նամակագիրը միակողմանի ընթերցող մը եղած է Բիւզանդիոնի։ Ո՛չ մէկ հայ թերթ երբեք Բիւզանդիոնի չափ անկողմնակալ և անկեղծ գտնուած է Հայ-բողոքականութեան նկատմամբ։ Մեք նպաստաւոր կերպիւ, նոյն իսկ գովեստիւ, յիշած ենք ինչ որ իրաւցնէ գովելի է Հայ-բողոքականութեան մէջ։ Թէև Միսիոնարութիւնն երբեք չենք շփոթեր Հայ-բողոքականութեան հետ, թէև գիտենք որ Հայ-բողոքականութիւնը կրնայ ըլլալ և կենալ առանց օտար Միսիոնարութեան ալ, բայց նոյն իսկ Միսիոնարութեան նկատմամբ անկեղծ եղած ենք միշտ, գնահատելով ամերիկացի Միսիոնարները, երբ գնահատելի գործ մը կատարեր են։ Ազգ. Եկեղեցւոյ զաւակ մ'ըլլալնիս երբեք ճնշած չէ մեր մտքին ու սրտին վրայ՝ ամերիկացի Միսիոնարներուն վրայ նպաստաւոր բաներ չգրելու, երբ տեսած ենք որ անոնք անկեղծօրէն կ'ծառայեն մարդասիրութեան դատին։ Հայ-բողոքական նամակագիրը կրնար յիշել գո՛նէ վերջին անգամ Վանայ միսիոնարին նկատմամբ մեր գրած նպաստաւոր խմբագրականը, Հայ որբերուն գրամագլուխ տալով իրենց գիւղերը տեղաւորելուն առթիւ։

Գալով իր յիշած անմիջական խնդրոյն, այսինքն թէ Հայ-բողոքական ուսուցիչներն ո՞ւր պէտք է պաշտօնավարեն՝ եթէ գոնէ բողոքական վարժարաններն անոնց չսեփականուին, դարձեալ կ'ըսենք թէ ինք միակողմանի ընթերցող մը եղած է Բիւզանդիոնի. զի ե՞րբ տեսաւ Բիւզանդիոնի մէջ այնպիսի պահանջում մը թէ մեր վարժարանաց մէջ պաշտօնավարող բողոքական ուսուցիչներն արտաքսուին։ Ժամանակին կրօն. Ժողով մը այս մասին ինչ որ որոշած ըլլայ, մեր ազգային վարժարանաց մէջ՝ թէ՛ այստեղ և թէ գաւառները՝ թէ՛ բողոքական և թէ հռոմէադաւան ուսուցիչներ կ'պաշտօնավարեն, երբ բացառիկ արժանիք մը գտնենք մասնա-[…]ինչ կ[…] [*] Ո՛վ մտքէն կ'անցընէ բող[ոքել] երբ Թէրզեան էֆ.ի նման ո[…]ինչ մը գրագիտութիւն կ'դա[սախօսէ] Կեդր. Վարժարանին մէջ, կա[մ …]արագաշեան մը՝ հայկաբանութիւ[ն]. Նմանապէս, կ'ճանչնանք Հայ—բողո[ք]ական ուսուցիչներ որք կ'դասախօսեն մեր ազգային կամ մասնաւոր վարժարանաց մէջ։ Գալով գաւառներուն, Եփրատ Քոլէճի, Անաթոլիա Քոլէճի և Կեդր. Թուրքիոյ Քոլէճի Հայ-բողոքական ընթացաւարտներ կը դասախօսեն Հայ վարժարաններուն մէջ, և ո՛չ ոք մտքէն կ'անցընէ բողոքել, բաւական է որ դասախօսութիւնը պատրուակ չըլլայ բրոբականտայի, և անոնք այնքան ուշիմ են արդէն որ չեն ըներ։ Բնականապէս, Ազգ. Եկեղեցւոյ դաւանութենէն տարբեր դաւանութեան մը պատկանող ուսուցիչներու չեն յանձնուիր այնպիսի դասեր որք աշակերտներուն մտքին վրայ կրօնական ազդեցութիւն կրնան ունենալ։ Բայց չէզոք նիւթերու դասախօսութիւնը յանձնուած կայ մահմէտականներու, բողոքականներու, հռոմէականներու, եւրոպացիներու և ամերիկացիներու. ուր որ հարկ դատուեր է, և գործին պահանջած ուսուցիչը գտնուեր է, կամ ուրիշ յարմարագոյն մը չէ գտնուեր։ Բիւզանդիոն այս մասին երբեք անհարկի, անտեղի խտրականութեան մը կողմը գացած չէ։

Մնաց որ, Հայ-բողոքականն իր գանգատը ինքն իրեն հետ հակասութեան մէջ է. զի եթէ կրօն. Ժողովը պատուիրեր է ժամանակաւ որ Հայ վարժարանաց մէջ բողոքական ուսուցիչներ չգործածուին, աղէ՞կ ըրեր է, որպէս զի կարենայ նոր Միսիոնարը, կրօն. Ժողովին այս մի և նոյն պատուէրէն ներշնչուելով, ինքն ալ նոյնն ի գործ դնէ Հայ-բողոքական վարժարաններուն նկատմամբ, անոնցմէ արտաքսելով բոլոր ոչ—բողոքական ուսուցիչներն ու պաշտօնեաները։ Ենթադրենք թէ մեր կրօն. Ժողովը խտրականութեան ոգի տածելու չափ յետադէմ է։ Ամերիկացիներուն դաւանած բողոքականութի՞ւնն ալ նոյնքան յետադէմ է որ ճիշտ նոյն քաղաքականութիւնն որդեգրեն իրենք։ Եթէ կրօն. Ժողովին ըրածը գէշ էր, Կարենոյ Միսիոնարը պէտք չէր որ կրօն. Ժողովին օրինակին հետեւէր։ Եթէ աղէկ էր, պէտք չէր որ Հայ—բողոքականն աւելորդ գանգատ նիւթ մ'ընէր Բիւզանդիոնի դէմ։

Վերջին սպառնալիքին գալով. կը յիշեցնենք յարգոյ նամակագրին թէ Հայոց որբերն ու կարօտեալները խնամողներն Հայ—բողոքականները չե՛ն։ Ինք իրաւունք չունի սպառնալու թէ Հայ—բողոքական հատուածականութիւնը նեղանալով կրնայ Հայ ժողովրդին ետ տալ իր որբերն ու իր կարօտեալները, են։ Նաև, իրաւունք չունի մեզ հարցնելու թէ այն ատեն ի՞նչ պիտի ըլլային մեր որբեր ու մեր աղքատներ։ Իրաւունք չունի, կ'ըսենք. որովհետև ամէն ոք գիտէ արդէն թէ այս խեղճերուն համար նպաստ հասցնողներն ո՛չ թէ Հայ-բողոքականներն իրենք են, այլ Եւրոպացի և Ամերիկացի մարդասէրներն են, որք Թուրքիոյ մէջ ուրիշ ծանօթ չունենալով, իրենց ծանօթ ամերիկացի Միսիոնարներուն և անգլիացի վաճառականներուն ու պաշտօնակալներուն ձեռքով կ'ղրկեն և կ'մատակարարեն այն նպաստներ։ Հայ-բողոքականք ո՛չ թէ բարերարի դերը կ'կատարեն Հայ Ազգին նկատմամբ, ինչպէս կ'ուզէ հաւատցնել բողոքարկու նամակագիրը, այլ իրե՛նք ալ նոյն նպաստներէն կ'նպաստաւորուին՝ կարելի եղածին չափ մեծագոյն բաժինն հանելով իրենց որբերուն և իրենց կարօտեալներուն համար, իբրև իրենց բանը գործը գիտցող խելացի և գործնական մարդիկ յայսմ աշխարհի։ Բիւզանդիոն յանուն Հայ ժողովրդին քանիցս երախտագիտութիւն յայտնեց՝ այս նպաստներն ընծայող բարեսէրներուն, որք առանց ազգութեան, հպատակութեան կամ կրօնի խտրութեան, աղքատներուն համար ողորմութիւն ղրկեր են քանի տարիէ ի վեր։ Եւ խմբագրական ասպարէզին վրայ ա՛յս մասին մեր բոլոր հոգածութեան առարկան այն եղաւ միայն որ նպաստները մատակարարուին մարդասիրական և զուտ քրիստոնէական նոյն ոգիով որով ղրկուած են օտար երկիրներէն։

[*].— Ժամանակին կրօն. Ժողով մ'ալ պատուէր հանեց որ մեռեալներուն վրայ ծաղիկ և պսակ չդրուի։ Բայց ի՞նչ կարեւորութիւն ունեցաւ։ Այսպիսի պատուէրներ նշանակութիւն չունին, ցորչափ հանրային կարծիքը չորդեգրեր չհիրացներ զանոնք։

ԳԻՏՆԱԿԱՆ ՔԱՀԱՆԱՆ ԵՒ ԱՆՏԱՐԲԵՐ ՈՒ ԱՆՍԻՐՏ ՀՈՎԻՒԸ ՄԱՆՉԷՍԹՐԻ ՀԱՅՈՑ

ՄԱՆՉԷՍԹՐ, 17 Օգոստ. 99.

Մեծ հետաքրքրութեամբ կարդացուեցաւ Բիւզանդիոնի սիւնակներուն մէջ Հորոյի և Ք.ի գրութիւնները, Մանչէսթրի հովիւ Տ. Թորոս քհնյ.ի մասին։ Զարմանալի զուգադիպութիւն, մինչդեռ տեղւոյս Հայ գաղթականութիւնն այլ ևս անհամբեր վերջին կարգ մը դէպքերու, ժողով մը կազմած էր դարման մը գտնելու համար, քահանայի խնդիրն օր ըստ օրէ ծանր հետեւանքներ կ'ունենար և մեծ գայթակղութիւններու պատճառ կ'ըլլար։ Միւս կողմէ Հորոյ Թերեւս անձնական ծանօթութիւն և փորձառութիւն չունենալով, մեր ազնիւ հովուին առաջնորդական գործերը մինչև երկինք կ'բարձրացնէր, իր շրջաբերականին վրայէն դատելով անշուշտ։ Ի՛նչ մեծ բարեփոխութիւն պիտի կրէր ամբողջ աշխարհ, եթէ ամէն մարդ իր ըսածը կարենար ընել և կամ իր գրածին պէս ուզէր գործել։ Ահա՛ ինչ որ կ'պակսի մեր հովուին քով ալ։

Հորոյ իր տեսութեան մէջ կ'ըսէ թէ հազիւ Տաճկահայոց մէջ 1—2 եւ Ռուսահայոց մէջ 3—4 հատ կ'գտնուին այս տեսակ քահանաներ։ Ո՜րչափ ուրախ պիտի ըլլային Մանչէսթրցիք իրենց հովիւը Տաճկահայոց նուիրելով, եթէ անոնց գոհ ըլլալուն վրայ վստահ ըլլային, և այն ատեն չպիտի հարկադրուէին ներողամտութեամբ լուծելու այն կարգ մը ամբաստանութիւններ որք կ'ծանրանային Տ. Թորոս քհնյ.ի վրայ։ Ընդհանուր ժողովին մէջ Տ. Հայրը պիտի չկրէր այն սոսկալի յուզումը, լսելով թէ ժողովն որոշած է հետեւեալ 3 կէտերը. «Ա. Ներում խնդրել Եւրոպայի ընդհանուր հովիւէն՝ իրեն դէմ ունեցած վարմունքին համար. Բ. Նմանապէս տեղւոյս Հոգաբարձութենէն, և Գ. 20 անգլ. ոսկիի զեղչ մը իր տարեկան ռոճիկին վրայ։ Այս վերջին ա՛յնքան մեծ տպաւորութիւն ունեցաւ մեր Տ. Պապային վրայ, որ կիրակի առաւօտ Ս. Պատարագի «որ օրհնես»ը չկրնալով ըսել, ստիպուեցաւ ջղային տագնապով մը եկեղեցւոյ դուրս ելնել։ Կ'երեւի թէ ջղային հիւանդութիւնն Անգլիոյ մէջ ալ սկսաւ մուտ գտնել... Բժիշկներուն աչքը լոյս։

Ի՞նչ կ'պահանջէ Եւրոպայի մէջ Հայ գաղթականութիւն մը իր հովիւէն.— Օտարանալէ հեռու պահել իր հօտը, եղբայրսիրութիւն և մէկ խօսքով սիրոյ կապ մը, ամուր պահելու համար օտարութեան հոսանքին դէմ որ ամէն վայրկեան կորուստ կ'սպառնայ, իսկ Հայը, ո՛ւր որ ալ ըլլայ. Եւրոպայի, Ասիոյ, Ափրիկէի մէջ, միշտ կ'պահանջէ իր կղերէն, բարոյական օրինակ կանգնել իր հօտին։ Տ. Թորոս քհնյ. ալ այս գլխաւոր կէտերն է որ մոռնալ կ'ընէ իր 50 էջերէ բաղկացած ՄԱՔՈՒՐ ԹՈՒՂԹԷ տետրակին մէջ կ'ըսէ Հորոյ։ Երանի թէ խիղճն ալ Թուղթին պէս մաքուր ըլլար։ «Հայու համար արտաքոյ Հայ. Եկեղեցւոյ չիք փրկութիւն» ըստ Տ. Թորոս քհնյ.ի։—Բայց ի՞նչ է պատճառն որ Մանչէսթրի գաղթականութեան մեծ մասը, ընդհանրապէս երիտասարդութիւնը, օտար եկեղեցի կը յաճախէ, մէկ մասը եկեղեցի չերթար և գացողներն ալ դժգոհ են։ Ի՞նչպէս կ'ուզէք որ ժողովուրդն իրեն հետ դժտուած քահանային պատարագը տեսնել երթայ, ո՞ր կրօնքը կ'ներէ իր քահանային դժտուիլ իր ժողովուրդին հետ, և իր նուիրական արարողութեանց միջոցին նոյն իսկ կռուիլ, և ինչո՞ւ Մանչէսթրի եկեղեցին գո՛նէ կիրակի օրերն իր հաւիրաւոր գաղթականները չմիացնէ ու չմխիթարէ և խեղճ պանդուխտն ստիպուի ակամայ օտար եկեղեցի յաճախել։ Եղբայրսիրութիւն կ'ըսէ Տ. Հայրը. այս բառ իրականութիւն չունի բնաւ Մանչէսթրի Հայերուն մէջ։ Աստուած սէր է, և սիրոյ պաշտօնեան քահանան է, ուրեմն ինչո՞ւ Տ. Թորոս քահանայ ա՛յնքան հեռու կ'երթայ, Թուղթի ու գրիչի կ'դիմէ իր հօտը սիրով միացնելու համար. Թո՛ղ գործնականին դիմէ, սէր ցոյց տայ. Նախ թո՛ղ ինքզինքը սիրելի ընէ, թող ամէն պանդուխտ զգայ թէ լքուած չէ, հայր մը ունի, և վստահ ըլլայ թէ երբ իր հոգեւոր հօր դուռը զարնէ պիտի բացուի իրեն, փոխանակ երեսին գոցուելու։ Մեր եկեղեցին արգելք չի դներ որ և իցէ խառն ամուսնութեանց, կ'ըսէ Զաւալացեան։ Միթէ այս պատճա՞ռն է որ Թոյլ վարուի Եւրոպացի հովիւ մը որ երիտասարդներ օտարուհիներու հետ ամուսնանան, փոխանակ անոնց ցոյց տալու այն առձմային կորուստը և վէժն որ իրեն առաջ կ'բացուի օտարուհիի մը հետ միանալով։ Օրիորդներ խիստ շատ են, և դժբախտաբար այս ախտը Մանչէսթրի մէջ օր ըստ օրէ ծաւալելու վրայ է։ Սողոսին գլուխը խուլէ խուլ գնելով Պօղոս չըլլար կ'ըսէ Հորոյ, իսկ ես կ'հարցնեմ թէ երբ Պօղոս կ'կարծես և գլուխը խուլէ խուլ անցընելէ վերջ Սողոս կ'ըլլայ, միթէ յուսախաբութիւնը մեծ չըլլա՞ր։ Honesty is the best policy կ'ըսէ ուրիշ գլխու մը մէջ [պարկեշտութիւնն ամենալաւ քաղաքականութիւնն է]. Ուրախ ենք. կ'երեւայ թէ 3 տարուան փորձառութենէ մը վերջ, Տ. Հայրն համոզուեցաւ թէ ուրիշ ճար չի կայ համաձայնելու, և ա՛լ մոռցեր է անգլիական այս մեծ առածին հետեւիլ. մաղթենք որ յաջողի։ Հորոյ իր տեսութիւնը վերջացնելով երանի կը կարդայ Մանչէսթրի գաղթականութեան՝ «Հովուական»ի հեղինակին պէս հովիւ մը ունենալուն համար, իսկ Մանչէսթրցիք երանի կ'տարդան այն ամէն թեմերուն, որոց հովիւք գործնական հովուականներ կ'յօրինեն իրենց ժողովուրդին, փոխանակ 50 էջերէ մաքուր Թուղթէ տետրակի մը մէջ իրենց ճիգը Թափելու։

Գթութիւն կ'ըսէ Տ. Հայրը. միթէ ողորմած ըլլալէ աւելի ի՞նչ գթութիւն կրնայ ըլլալ, աղքատին ողորմիլ, հիւանդին այցելել, վշտացեալին ցաւերն մեղմել, որբին հայր մ'ըլլալ. ինքն ասոնցմէ ո՞րը փորձեց և ջանաց կենդանի օրինակ մ'ըլլալ իր հօտին։ Տ. Հայրը զաւակ չունի. իր հայրական սէրը շունին ու կատուին կ'նուիրէ. աւելի լաւ պիտի չըլլա՞ր երբ երիցուհին հետ շրջագայած ժամանակ, իր շունին տեղ որբ մը հետեւէր իրենց, և այն ժպիտներն որ շունը կ'ստանայ իր տէրոջը խոպոտ աչքերէն՝ հէք լքեալ տղեկ մ'ստանար։ Երբ աղքատ ընտանիք մը դեռ նոր հասած Ամերիկայէն, հիւանդ մանկիկ մը թեւերնուն մէջ, օգնութեան կ'դիմեն, գո՛նէ գաւաթ մը կաթ տալ մահամերձ մանկիկին, որուն թաղման արարողութիւնը կատարեց հետեւեալ օրն իսկ։ Փոխանակ հարուստին այցելելու աղքատին այցելէ. ասոնք առանց իր քսակին մխալու կ'ըլլան։ Ինչ որ Տ. Թորոս քահանայ ալ յանձն առած էր երբ հովիւ կարգուեցաւ Մանչէսթրի, կը ցաւէր որ հայ զաւակներ իրենց լեզուն չեն կրնար խօսիլ, անոնց պիտի սորվեցնէր տոհմային պատմութիւն եւ մայրենի լեզուն. ո՛ւր են ասոնք, ո՞ւր Հայացին այս խոստումները, մինչեւ ե՞րբ պիտի սպասենք։ Յուսանք որ երբ միւս անգամ Տ. Թորոս քահանայ «Հովուական» մը հրատարակէ, պարունակութիւնն ըլլայ իր խոստումներու գործադրումն և ոչ թէ երեւակայական գրքոյկ մը։

ՏԻՐԱՆ ՍԷՖԷՐԵԱՆ

«ԻՒՂՈՏ ՊԱՏԱՌ»Ի ՀԵՏԵՒՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

ԹԻՒ ՄԷԿ

Մեքենագործ Հայ երիտասարդ մը, 28 տարեկան, նշանուած էր ըստ օրինի՝ հանգուցեալ Գր. Ցակորովիչի 17 տարեկան մէկ Թոռան, որուն մայրը մեռած էր։ Գր. Ցակորովիչի ձգած «իւղոտ պատառ»էն, իր ողջ եղող կինն ու երկու որդու և վեց էգ զաւակները, նաև մեռնող երկու զաւակներուն թողած որբերն, իրենց բաժինները ստացան։ Արդ դրամը, դրամապաշտութեան ներկայ դարուս մէջ, հարկաւ իր ազդեցութիւնն ու հետեւութիւնն պիտի ունենար։ Յիշեալ երիտասարդն ու իր ծնողք, կասկածելով որ հարսնցուին դրամապէս այժմ աւելի նախանձելի դիրք մ'ունենալուն համար, ուրիշ թեկնածուներ առաջ կրնան գալ, ուստի ուրբաթ առտու կանուխ, օրիորդին ծնողաց դիմելով, որպէս թէ խնճոյքի մը համար դաշտ կ'երթան, օրիորդն ալ հետերնին տանիլ կ'ուզեն, և աղջկան հայրը չի կասկածելով որ բանէ մը, աղջիկը կ'յանձնէ խնամիներուն, որք դաշտ կ'երթան, բայց գիշերն ալ հոն կ'մնան։ Ասդին աղջկան հայրն ու ազգականները փնտռուքի կ'ելլեն և հետեւեալ օր կ'գտնեն տղերքին. շաբաթ գիշեր տուն կ'դառնան. բայց այդ ատեն ալ դարձեալ նոր խարէութեամբ մը աղջիկն իրենց տունը կ'տանին, և քահանայ մը կանչելով կ'ստիպեն որ պսակէ. քահանան կը մերժէ այդպիսի անօրինակ ձեւով կատարուած տարօրինակ առաջարկ մը, և կ'ըսէ որ ինքը թէպէտ երկու նշանածներ ըլլալնին գիտէ և մանչն ու աղջիկը սիրով և յօժարութեամբ զիրար առնել կ'ուզեն, բայց գողի պէս գործելու պատճառ չկայ, պէտք է ծնողքն ու ազգականներն ալ գան և իրենց հաւանութիւնը տան։ Ուրիշ պատճառ մ'ալ կարծեմ վերափոխման բարեկենդանն էր։ Հետեւեալ կիրակի օր կառավարութեան բողոքելով երկու փոխս և շավուշ մը գալով աղջիկը ծնողաց յանձնուիլն ազդարարեցին, բայց մարդ ընող չեղաւ։ Աղջիկն երեք գիշեր իր նշանածին ծնողաց քով մնալէն ետքը, երէկ կառավարութեան կողմէ յատուկ պաշտօնեայ մը հազարապետին հետ երիտասարդին տունը գալով, աղջիկն առին ու Առաջնորդական Փոխանորդ Հօր տունն յանձնեցին, մինչեւ որ աս մասին որ և է վերջնական որոշում մ'ըլլայ։

Ռոտոսթօ — ԹՂԹԱԿԻՑ

ԱՅԼԱՆԴԱԿ ԿԱՐԳԱԴՐՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

Մեր ազգ. վարժարաններուն անխնամ անկերպարան վիճակին վրայ չէ որ պիտի խօսիմ, ինչ որ՝ ամենակարեւոր կեդրոն Թաղերուն մէջ իսկ ամէն օր աչքի կ'զարնէ, որուն վրայ խօսիլ աւելորդ ձանձրոյթ պատճառելէ զատ, ուրիշ բանի մը չծառայեր այլեւս։ Զարմանալի կէտ մը կայ սակայն, որ ուշադրութիւնս գրաւած է, այսինքն մեր մաս մը վարժարաններն հաստատողներ՝ երբէք ի նկատ չեն առած անոնց տեղւոյն, դիրքին յարմարութեան խնդիրը կարծես. զի Պոլսոյ մէջ կարելի է այսօր ցոյց տալ խել մը դպրոցներ, որոնք կ'գտնուին այնպիսի վայրեր, ուր պատուաւոր ընտանիք մը չի վիճանիր բնակութիւն հաստատելու։

Գիւղ մը կայ, որուն վրայ չենք յիշեր թէ երբեք բան մը գրուած ըլլայ այս սիւնակներուն մէջ, Խանաֆանան գիւղ մը ի վերին Վոսփոր, որ հրաշակ հանած է, ի վաղուց անտի, իր հանրածանօթ ջուրերով, բազմաթիւ զբօսավայրերով. արդարեւ բանաստեղծի մը գրչին կ'կարօտի նկարագրել, մաքուր օդին, պատուական ջուրին և սքանչելի տեսարաններուն մարդուն վրայ թողած տպաւորութիւնը։ Կարծեմ հասկցուեցաւ թէ Սարըեարի Ենիմահալլէն կ'ակնարկեմ։

Այս գիւղն ալ փոքրիկ երկսեռ վարժարան մ'ունի, որ տեղւոյն Թաղ. Խորհրդոյ հսկողութեան տակ կ'գտնուի. վարժարանն հաստատուած է ամէնէն աչքի զարնող տեղ մը, այսու հանդերձ ոչ-գիւղացի այցելու մը դժուարաւ կ'գտնայ, եթէ ինքնաբերաբար փնտռելու ելլայ զայն. քանզի երբեք միտքէն չանցուներ թէ հաստատուած ըլլայ նա շուկայի կեդրոնը, գինետան մը վրայ, ամբողջ գինետուններէն շրջապատուած, ուր ուսանողներ դասատուն ունկնդրելէ և ամփոփ մտքով աշխատելէ աւելի, այլանդակ և անվայել տեսարաններու հանդիսատես կ'ըլլան անշուշտ, առաւօտէն մինչեւ իրիկուն։ Վարժարանն ի՛նչ խելքով հոն հաստատուած է, չենք գիտեր. [*] բայց առաւել զարմանալի է, որ հակառակ աչքի զարնող այն անպատեհութեան, վարժարանին շէնքը չեն փոխեր, քանի որ վարձքով բռնուած շէնք մ'ըլլալուն, տեղափոխութիւնը շատ դիւրին է։

Իմացանք որ եկեղեցի և դպրոց շինելու համար, ժամանակին գնուած՝ տրամադրելի գետին մը կայ պատրաստ, Բազար պաշըսի կողմը, բայց իբր թէ ստակը կ'պակսի. սակայն ներուի մեզ ըսել թէ մեր կարծիքով ստակը չէ որ կ'պակսի Թաղեցիին, այլ հարկ եղած եռանդն ու գործունէութիւնը. որով եթէ ոչ եկեղեցին ալ միասին, գէթ առայժմ, իբր դըպրոցի շէնք մը ծառայելու համար տուն մը կառուցանել յիշեալ գետնին վրայ, դժուար բան մը չէր։ Խանաֆանան գիւղ մը ըսինք, գիւղ մը որ սակայն շըռայլութեան բոյն մը կ'դառնայ, Պոլսոյ բոլոր Թաղերէն եկող մեծագոյն մասամբ Հայերուն համար, տարին 3—4 ամիսներ իբր ամարանոց ծառայելով։ Պոլսոյ մէջ ոչ մէկ գիւղ կարելի է տեսնել այն վիճակը, այն Խանաֆանան ոգեւորումը, որ միայն Ենիմահալլէի յատուկ է կարծես. այդ շռայլութեամբ մսխուած դրամներէն կարելի չէ՞ միթէ մաս մը հանել, օգտակար նպատակի մը համար. այն ետքը, որ ունեցածնին աւելին կ'ծախսէ չպիտի մերժէր զուցէ մասնակցիլ հանգանակութեան՝ ի նպաստ կառուցանելի շէնքի մը։

Բայց նախ պէտք է ձեռներեցութիւն ունենալ և լաւ իմաստասիրած ըլլալ, բարենպատակ գործի մը յաջողութեան համար. նիւթական աջակցութիւն պահանջելու յատուկ կերպը։

Մենք այս տողերը կ'գրենք, միայն մեր զգացածն արտայայտելու համար. ձեռնհաս մարմնոյն կ'մնայ դարմանը տնօրինել։

Ա. Գ.

Վերին Վոսփոր.

[*].—Քանի որ, աւելի մօտ ժամանակներ, Ազգին մէ՛կ հատիկ կեդրոնական Վարժարանը չեն խղճայեր... հանրատուններու մէջտեղը կանգնել, ինչո՞ւ կ'զարմանաք որ աւելի առաջները փոյթ չեն ըրած Թաղային խեղճուկ դպրոց մը գինետուններու վրան հաստատել։ Ենի-մահալլէի այն ժամանակուան Թաղականներն անշուշտ խեղճ միամիտ խոնարհ մարդիկ էին, մինչ կեդրոնական Վարժարանին համար այս «այլանդակ կարգադրութիւնն» ընողներն Ազգին էն խելացի ջոջերն էին։ [Ս. ԽՄԲ.]

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՔ

ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆ ՏՐԷՅՖԻՒՍԻ

Վկայութիւն հրամատար Քիւրինէի. — Վկայութիւն Զօր. Գոնսէի. — Վկայութիւն Զօր. Կոնսի.

Բիքառ գնդապետ իր վկայութիւնը տալով նստաւ վկաներուն նստարանին վրայ, Զօր. Ռոժէէն երկու կարգ ետք։ Հրաւիրուեցաւ հրամատար Քիւրինէ։ Շիկագոյն դէմքով, Թաւ պեխերով, ամուր ձայնով, հրամատարը խօսեցաւ ոտքի վրայ։ Իր զինուորական կարմիր օձիքէն քիչ մը դուրս կ'ելնէ սպիտակ փողպատին ծայրը. Սպայակոյտի Դ. գիւանին պաշտօնեաներէն է, և իրեն յանձնուած է երկաթուղիներու ճիւղը։ Գրագէտ զինուորական մ'է։ Սկսաւ իր վկայութիւնը բարձրաբարբառ, չոր և համատոտ ոճով։

Հրամ. Քիւրինէ. — Մ. Քավէնեաքի նախարարութեան օրով ինձ յանձնուած և Մ. տը Ֆրէսինէի օրով ալ շարունակած աշխատութեանցս արդիւնքը պատերազմական ատենին հաղորդելէ առաջ, կ'ուզեմ պատմել անձնական իրողութիւն մը, որ արդէն տրուած վկայութիւններուն միանալով, նոր ապացոյց մը պիտի ըլլայ հաւիրապետ Տրէյֆիւսի գործած անգաղտնապահութեանց։ 1893ի երկրորդ վեցամսեին, Դ. գիւանին կեդրոնական ճիւղին յատկացուած էի. իմ պաշտօնս էր զբաղիլ երկաթուղիներու տակ ականներ դնելու գաղտնի խնդիրներով, որոց նպատակն էր մեր թշնամիներուն շրջագայութիւնն արգիլել պատերազմի ժամանակ։ Տրէյֆիւսի դիւանին պետը հրամատար Պէռդէն պաշտօն տուաւ անոր՝ յատակագիծը պատրաստելու Արեւելեան (գերմանական սահմանագլուխ) երկաթուղիներուն տակ դրուելիք ականներուն։ Տրէյֆիւս օր մը եկաւ գտաւ զիս, և խնդրեց որ ականներու ընդհանուր յատակագծին վրայ կեդրոնական ճիւղին վաւերաթուղթերն իրեն հաղորդեմ, որովհետև, կ'ըսէր, անհրաժեշտ է գիտնալ խնդրոյն ամբողջութիւնն՝ ինձ յանձնուած աշխատութիւնը լաւ կատարելու համար։ Պատասխանեցի թէ պէտք է աղոր համար դիմէ իր պետին, Պէռդէն հրամատարին։ Նորէն Թախանձեց ինձ, և ա՛յն ատեն ես որ ես ալ իր մասին ո և է կասկած չունենալով, սկսայ քանի մը բացատրութեանց մէջ մտնել. բայց վարպետորդին ըրաւ չըրաւ, տեսակ մը բանախօսութիւն արտասանել տուաւ ինձ, և ինք նոյն միջոցին գրի կ'առնէր ըսածներս։ Արդ, ձերբակալութենէն ետք իր տան մէջ կատարուած խուզարկութեանց միջոցին, այդ ծանօթագրութիւնները չգտնուեցան։ Ի՞նչ ըրաւ զանոնք։ Անկարելի է որ Տրէյֆիւս պատռած նետած ըլլայ զանոնք, երբ ա՛յնքան մեծ կարեւորութիւն կուտար։ — Դառնանք հիմա պատերազմական պաշտօնատունէն ինձ յանձնուած քննութեան արդիւնքին։ Տրէյֆիւս յանցաւո՞ր է։ Այո՛։ Այս մասին ունեցած համոզումս երեք կարգի նկատումներու վրայ հիմնուած է. 1. Լըպռէօն—Ռընօ հաւիրապետին առջև ըրած խոստովանութիւնը. 2. Ցուցակին մասնագիտական քննութիւնը. 3. Գաղտնի թղթածրարին քննութիւնը։ Պիտի աւելցնեմ չորրորդ կարգի ապացոյց մը, որ է գրի մասնագէտ Մ. Պէռդիյյոնի գրաբանական ցուցմունքը, և վերջապէս, հինգերորդ մը որ կ'բաղկանայ անուղղակի ապացոյցներէն։ Ի՞նչ միջոցներ կ'բանեցնեն Տրէյֆիւսի կուսակիցները, իրենց մարդն արդարացնելու համար։ Զօր. Ռոժէ արդէն ցոյց տուաւ ձեզ այդպիսի մարդոց պայքարը, որ ուղղուած է արդարութեան, ճշմարտութեան և հայրենիքին դէմ։ Պատերազմական պաշտօնատունը թըղթածրար մը կայ զոր կ'արժէ աչքէ

անցընել։ Այդ Թղթածրարէն կ'առնուի թէ մեր Պետութեան մէջ բարձրաստիճան դիրքերու տէր մարդիկ ի՛նչպիսի տեսակցութիւններ ունեցած են 1894ի մատնութեան գործէրէն օգուտ քաղող պետութիւններէն միոյն Բարիզի ներկայացուցիչին հետ։ Մանրամասնութեանց մէջ չեմ կրնար մտնել, մինչև որ Նախարարը չորոշէ ձեզ յանձնել այդ Թղթածրարը։

Հրամատար Բիւինէ նախ կ'քննէ խոստովանութեանց խնդիրը, և սա՛ իրողութիւնը թէ Լըպրէօն Ուընօ հարիւրապետ և հրամատար տ'Աղէլ, որք զիրար չէին ճանչնար, դատապարտեալին խօսքերը նոյն իմաստով մեկնած են և ըստ այնմ իմացուցած։ Այս իրողութիւն կ'ապացուցանէ թէ անոնք ճշմարտութիւնը կ'ըսեն։ Եթէ ատիկա սխալ է, ըսաւ, ուրեմն մարդկային վկայութեան վրայ բոլորովին պէտք է տարակուսիլ։ Ցետոյ խօսեցաւ ցուցակին վրայ որուն հեղինակը կրնայ ըլլալ միայն սպայակոյտի դիւաններուն պատկանող սպայ մը, և այս առթիւ կարգ մը մասնագիտական քննութիւններ ըրաւ օտարին հաղորդուած գաղտնիքներուն բնութեան վրայ։ Վերջապէս սկսաւ երկար ուսումնասիրութիւն մ'ընել գաղտնի Թղթածրարին վրայ։ Պատմեց թէ այդ Թղթածրար ի՛նչպէս հաստատուեցաւ։ Եթէ նոյն Թղթածրար իր ամբողջութեամբ (որովհետեւ մէկ մասը դեռ գաղտնի պահուած է) պատերազմական ատենին ներկայացուի, դիւրին պիտի ըլլայ տեսնել թէ օտար զինուորական կցորդները շարունակ լըրտեսութեամբ կ'զբաղէին մեր երկրին մէջ։ Ուրեմն, ըսաւ հրամատար Բիւինէ, օտար լրտեսք կ'ուզէին անշուշտ տեղեկութիւններ ձեռք բերել նոյն իսկ սպայակոյտին սրտէն, և սա հարիւրապետ Տրէյֆիւսն է որ այդ տեղեկութիւնները կուտար անոնց։

Տրէյֆիւս ոտք ելնելով.—Չեմ կրնար այսպիսի ստախօսութիւններ լսել ամէն ժամանակ։

Բիւինէ շարունակելով, օտար կցորդներուն դէմ պոռթկաց իր բոլոր գիտցածները, և մի առ մի ուսումնասիրեց այն տեղեկագրերը, զորս անոնք իրենց կառավարութեանց ուղղեցին Տրէյֆիւսի ձերբակալութենէն ետք։ Մ. Բիքառ աղէկ գիտէ, ըսաւ, այդ կցորդներուն արարքները, եւ զանոնք հսկողութեան ներքեւ առած է երբեմն։ Եթէ այդ կցորդները մեր գաղտնի գործակալներուն առջեւ Էսդերհազիի վրայ խօսէին, Բիքառ ամէն բան կանուխէն իմացած պիտի ըլլար, և խախուտ ապացոյցներու վրայ հիմնուելով, Տրէյֆիւսի տեղ Էսդերհազին պիտի չներկայացնէր իբրև մատնիչ։ Հրամատար Բիւինէ խօսելով Աւստրիական դեսպանատան զինուորական կցորդ Շնայտըրի տեղեկագրին վրայ, ըսաւ. Զօր. Մէրսիէ ձեզ յանձնեց արդէն այդ տեղեկագիր որ մեծաղորդ հերքումի առարկայ եղաւ։ Այդ հերքում նշանակութիւն չունի. կցորդն այդ տեղեկագիրը գրած է Էմս գերման քաղաքէն։ Այդ տեղեկագիր կ'երեւի գաղտնի Թղթածրարին մէջ, որոյ վաւերականութիւնն երբեք կասկածելի եղած չէ։ Ուրեմն այդ հերքում կ'ուղղուի Ֆրանսական կառավարութեան, ոչ թէ մեզ—սպաներուս։ Բայց մեք կարող ենք անվիճելի կերպով հաստատել այդ տեղեկագրին վաւերականութիւնը։ Շնայտըր իր հաւատարիմ զինակիցներուն (Իտալիա եւ Գերմանիա) հանդէպ գէշ դիրքի մէջ գտնուելով այդ տեղեկագրին պատճառաւ, որ յայտնապէս Տրէյֆիւսի յանցաւորութիւնը կ'ապացուցանէ, փութաց հերքում տալ։ Այդ Թուղթէն զատ ուրիշ Թուղթեր ալ ունինք, նոյն կցորդին կողմէ ղըրկուած։ Հրամատար Բիւինէ Ատեանին ուշադրութիւնը կ'հրաւիրէ գրի մասնագէտներուն զանազան տեղեկագիրներուն վրայ, դատապարտեալին ժիլէին մէջ գտնուած ցուցակին պատճէնին վրայ։ Այդ պատճէնն իրեն հետ Սատանայ կղզին կ'տանէր, ըսաւ, գաղտնի հաղորդակցութիւններ հաստատելու համար զինք արդարացնելու աշխատող մարդոց հետ։

Նախագահը [առ Տրէյֆիւս].— Ըսելիք մ'ունի՞ք։

Տրէյֆիւս.— Այո՛, գնդապետ իմ։ Ականներու վրայ ծանօթագրութիւնները, որոց մասին խօսեցաւ հրամատար Բիւինէ, իմ պետիս կողմէ յանձնարարուեցան ինծի։ Գալով միւս ըսածներուն, սո՛ւտ է, ստախօսութիւն է զոր հրամատար Բիւինէի երեւակայութեան միայն կարելի է վերագրել, կամ մոլոր տարօրինակ վիճակին միւս վկաներուն՝ որք երկու տարիէ ի վեր կատաղաբար կ'յարձակին անմեղի մը դէմ։

Վկայութիւն Զօր. Պուադէֆրի

Նախագահը. — Ներս բերէք Պուադէֆր զօրավարը (Հետաքրքրական բուռն շարժումներ)։

Պուադէֆր բարձրահասակ է, ճաղատ, վայելչադէմ եւ տժգոյն. Թեւին տակ կ'գտնուի ահագին խոշոր Թղթապանակ մը։ Նստաւ, իր ճերմակ ձեռնոցները դրաւ գլխարկին վրայ, և բացաւ Թղթապանակը։

Բանակին սպայակոյտին նախկին պետն երդում ընելէ ետք, սկսաւ իր վկայութիւնը։

Զօր. Պուադէֆր. — Այնքան կատարեալ ապացոյցներէ վերջ, զորս լսեց պատերազմական ատեանը, պիտի ջանամ կարճ խօսիլ։

Եւ իրաւցնէ շատ համառօտիւ պատմեց իրողութիւնները մինչև խոստովանութեանց խնդիրը։ Գնդապետ Բիքառ ըսաւ թէ 1896 Ցնվ. 5ին իմանալով որ Տրէյֆիւս խոստովանութիւններ ըրած էր Լըպրէօն Ուընօ հարիւրապետին, եկեր ինծ իմաց տուեր է, ես ալ վայրկեան մը նախարարին սենեակը մտեր եմ և յետոյ դուրս ելնելով, իրեն Բիքառի, ըսեր եմ թէ այլ ևս ոեւէ պաշտօն չունի այդ գործով զբաղելու։ Չեմ ըսեր որ բանն ասանկ չէ։ Բայց ես չեմ յիշեր բնաւ թէ Գնդապետ Բիքառ ասոր համար քովս եկած ըլլայ, ինծ հետ խօսած ըլլայ։ Նոյն իսկ պէտք է ըսեմ որ բոլորովին անհաւանական կ'երևի որ կարենամ զայն ընդունած ըլլալ։ Որովհետեւ եթէ Բիքառի գալէն ետք ես նախարարին քով գացած ըլլամ խոստովանութեան իրողութիւնը պատմելու, նախարարն անմիջապէս պիտի հրամայէր Բիքառի, որ դուրսը կ'սպասէր հարկաւ, երթալ կանչել Լըպրէօն Ուընօ հարիւրապետը։ Ստիպուած էի բացակայ գտնուիլ Ցնվ. 6ի ցերեկին, և խնդրեցի Զօր. Կոնսէ որ գրէ ինծ Լըպրէօն Ուընօ հարիւրապետին մասին ըսուածները։ Գալով խոստովանութեանց, չենք կրնար ըսել թէ անոնք գոյութիւն չունին։ Իմ կարծիքս այս մասին ճիշտ Զօր. Մէրսիէի և Մ. Գավէնեաքի կարծիքին նման է։ Տրէյֆիւսի դատապարտութենէն ետք այլևս չզբաղեցայ այս գործով, մինչև որ Բիքառ եկաւ կարգ մը կասկածներ արթնցուց մտքիս մէջ։ Հոս պէտք է ըսեմ թէ վերջին ծայր վարանած էի արդէն Բիքառը սպայակոյտին մէջ առնելուս ժամանակ։ Երբ խնդրեցին որ Գ. դիւանը դնեմ զայն, իրաւցնէ վարանեցայ։ Մեծ ռազմափորձերու միջոցին հաւնած չէի բնաւ անոր ինքնահաւան կերպերուն։ Սակայն Գ. Դիւանի պետին թախանձանքին և Զօր. Միյէի յանձնարարութեանց վրայ, տհաճութիւնս զսպեցի, և պէտք է ըսեմ թէ Բիքառ յաջողեցաւ քիչ ատենէն լաւագոյն տպաւորութիւն մ'ազդել ինծի։ Երբ Սանտէրի հրաժարմամբ բաց մնաց գաղտնի տեղեկութեանց դիւանի պետի պաշտօնը, Բիքառ մտքս ինկաւ սա՛ միակ պատճառով որ պատերազմական նախարարը Տրէյֆիւսի դատավարութեան ժամանակ [1894] զանիկա նշանակած էր իբրև հետեւող նոյն դատին՝ սպայակոյտին կողմէ։ Բայց հոս հարկ է ըսեմ թէ ոեւէ ծրար չտուի իրեն Մօրէլ գնդապետին տանելու, ինչպէս ինք ըսաւ, և բնաւ չիմացայ թէ կասկած յայտներ է Տրէյֆիւսի յանցաւորութեան մասին իր ընկերակիցներուն։ Երբ գաղտնի տեղեկութեանց դիւանին գլուխն անցաւ, իմ առաջին հոգս եղաւ յանձնարարել Բիքառի որ Տրէյֆիւսի գործին հետեւի. նպատակս սա՛ էր թէ անոր դատապարտութենէն ետք Թուղթեր պիտի գողցուէի՞ն դարձեալ սպայակոյտէն, և նաեւ որովհետեւ նախնական հարցաքննութիւնն անբաւական կ'գտնէի Տրէյֆիւսի խաղամոլութեան, անոր բարոյականութեան և կիներու հետ յարաբերութեան տեսակէտով։ Նոյն յանձնարարութիւններն ըրած էի արդէն իր նախորդին։ Դառնանք Էսդերհազիի գործին։ Օգս. 5ին (1896) գնդ. Բիքառ եկաւ ինծ ըսելու թէ կարգ մը բաներ երեւան հանած էր։ Ըսաւ թէ գրած էր ինծ արդէն ի Վիշի. չեմ ըսեր թէ չէ գրած, բայց չեմ յիշեր։ Բայց ենթադրենք թէ գործը ճիշտ Բիքառի պատմածին պէս ըլլայ։ Վճռաբեկ Ատենին առջեւ ըսի թէ չեմ գիտեր թէ Էսդերհազիի անունը տուաւ թէ ոչ։ Հաւանական է որ Բիքառ Էսդերհազիի անունը տուած ըլլայ, բայց վստահ եմ որ այն վայրկենէն սկսեալ կ'ուզէր Էսդերհազին դնել Տրէյֆիւսի տեղը, երկու գործն իրար խառնել, տեսակ մը կանխամտածութեամբ կարծես։ Երբ Օգս. 20 և Սեպտ. 6ի միջոցներուն, ի բացակայութեան զօր. Կոնսի, Բիքառ՝ Էսդերհազիի մասին յաճախակի տեսակցութիւններէ ետք ինծ հետ, վերջապէս ըսաւ թէ ցուցակին գիրն Էսդերհազիի գրին կ'նմանի, թէ Տրէյֆիւսի դէմ եղած ամբաստանութիւններն ոչինչ են, և թէ ցուցակին հեղինակն է Էսդերհազի, անմիջապէս Կոնս զօրավարին ղրկեցի զինքը։

Զօրավար Պուադէֆր բացատրեց թէ ի՛նչպէս Բիքառ չափազանց նախապաշարուած էր Էսդերհազիի գործով, և չէր կրնար սպայակոյտին մէջ օգտակար դեր մը կատարել. հետեւաբար առաջարկեց Դոնքին ղրկել զինքը։ Ահա այս միջոցին էր որ Հանրի իր կեղծ Թուղթը բերաւ, որ սակայն ոեւէ կասկած չներշնչեց։ Հրամատար Հանրի ամէն կերպով վստահելի սպայ մ'էր. սպայակոյտին մէջ բերուած էր Միրիպէլ զօրավարին միջոցաւ։ Եթէ իր բերած Թուղթը չյանձնուեցաւ գնդ. Բիքառի, պատճառն ա՛յն է որ պատերազմական նախարարն արդէն անկէց առաջ որոշած էր այլ ևս Բիքառի չխօսիլ Տրէյֆիւսի գործին վըրայ, և որովհետեւ այլ ևս գաղտնի տեղեկութեանց դիւանին պետն ալ չէր։ Բիքառի ճամբուելէն ետք իր պաշտօն յանձնուեցաւ ոչ թէ գնդ. Հանրիի, այլ զօրավար Կոնսի։ Ամէն ինչ հանդարտութեան մէջ էր ամբողջ տարի մը։ Ցետոյ մէջտեղ ելան ծերակուտական Շէօրէ—Քէսդնէի ձեռնարկները, Մաթիէօ Տրէյֆիւսի ամբաստանութիւնը, Էսդերհազիի դէմ քննութիւնը։ Այն ատեն համոզուած էի Տրէյֆիւսի յանցաւորութեան մասին, ըսաւ Զօր. Պուադէֆր։ Այսօր ալ նոյն է համոզումս։ (Շարժումներ։) Գարշելի ոճիր մը կ'նկատէի բուն ոճրագործին տեղ դնել պարապ մարդ մը (Էսդերհազի), ո՛րքան ալ աղտոտած ըլլայ, որովհետեւ անոր յանցանքն ի՛նչ ալ ըլլայ, Տրէյֆիւսի յանցանքն անոր չէ՛։ Տրէյֆիւս յանցաւոր է։ Էսդերհազի այսօր կ'խոստովանի թէ ցուցակն ինք գրեց։ Պէտք է խոստովանիլ թէ հոգեբանական վայրկեան ճիշդ ժամանակին կ'ընէ այդ խոստովանութիւնը…։ Զինքը քննող Ֆորհէօրդին առջեւ արդէն յայտարարած էր որ ատոր համար 600,000 ֆր. կ'առաջարկէին իրեն։ Հիմակ ալ ելեր կ'պատմէ թէ Սանտէր գնդապետ հրամայեց իրեն գրել ցուցակը։ Այդ մարդ ե՞րբ իրաւը կ'խօսի։ Հակամէտ եմ կարծելու թէ միշտ սուտ կ'խօսի։

Զօրավարն յետոյ համառօտիւ յիշեց թէ Էսդերհազի ի՛նչպէս պատերազմական ատենի առջեւ քաշուեցաւ, անպարտ արձակուեցաւ, յետոյ քննիչ խորհուրդի մ'առջեւ հանուեցաւ, և բանակէն վտարուեցաւ։ Կ'յիշեցնէ Էսդերհազիի սպառնալիքները թէ «Սպայակոյտի մեծերուն մարդն էր պիտի ըսեմ։» Պուադէֆր զօրավար յետոյ խօսեցաւ Հանրիի կեղծ Թուղթին վրայ։ Ասոր պատմութիւնը գիտէք արդէն, ըսաւ, պիտի չըսեմ ձեզ թէ ո՛ր աստիճան տառապեցայ այդ միջոցին։ Գործը լմնցածին պէս հրաժարական տուի։ Պնդեցին որ ետ առնեմ, ըսելով թէ մարդս սխալական է, բայց դժբախտութիւն ունեցած էի Երդուեալներուն առջև հաստատելու թէ Թուղթ մը ճշմարիտ էր՝ մինչդեռ կեղծ է եղեր, և այսպիսի սխալ մը հաստատելու ճակատագրականութիւնը, դժբախտութիւնը կրելէ ետք, ինծ կ'մնար միայն գործէ քաշուիլ։ Այդ վայրկեանէն սկսեալ, բանի մը չեմ խառնուած։

Այս խօսքեր բուռն յուզում յառաջ կ'բերեն,

Նախագահը.—Գիտէ՞ք թէ գաղտնի տեղեկութեանց դիւանին կողմէ պաշտօն յանձնուած է Էսդերհազիի։

Զօր. Պուադէֆր.—Ականջս ինկած է թէ 1878ին կամ 1879ին իբրև տեղակալ գործածուած է նոյն դիւանին մէջ։ Չեմ լսած որ այդ Թուականէն ասդին գործածուած ըլլայ։

Նախագահը.—Ոեւէ ուղղակի կամ անուղղակի, պաշտօնական կամ անպաշտօն կապ չունէ՞ր։

Զօր. Պուադէֆր.—Գիտցածիս նայելով, բնա՛ւ։

Նախ.—Քննութեան ատեն նշանակուած Թուղթերէն զատ ուրիշ Թուղթեր ալ գողցուա՞ծ են դատապարտութենէն ետք։

Զօր. Պուադէֆր.— Տրէյֆիւսի դատապարտութենէն ետք ամբողջ տարի մը ոեւէ Թուղթ չգողցուեցաւ։ Սակայն 1895ին գողցուած Թուղթ մը մէջ տեղ ելաւ որ 9րդ զօրաբանակին Թնդանօթներուն վրայ կ'խօսէր. քննութիւն բացուելով իմացուեցաւ որ այդ տեղեկութիւն 1893ին տրուած էր, Տրէյֆիւսի դեռ դիւանին մէջ եղած ատենը։ Այդ Թուականին Թնդանօթներու վերատեսչութեան կողմէ ծանօթագիր մը ղըրկուած էր Ա. դիւանին, և երբ Ա. դիւանին մէջ փնտռուեցաւ այդ ծանօթագիր, զարմանքով տեսնուեցաւ որ անյայտացած էր։ Արդ, խնդիրն ա՛յն է թէ այդ ծանօթագիրը գրած էր հրամատար Պէլ, որուն օգնականն էր Տրէյֆիւս հարիւրապետ։

Նախ.—Գիտէ՞ք թէ ուրիշ Թուղթեր գողցուած են։

Զօր. Պուադէֆր.—Ո՛չ։

Նախ.—Հանրապետութեան Նախագահին երթալնուդ մասին վիճաբանութիւն ծագեցաւ հոս, ինչպէս գիտէք։ Կրնա՞ք պատմել։

Զօր. Պուադէֆր. — Զօր. Մէրսիէ Ցնվ. ամսոյ առաջին օրերուն զիս կանչեց և ըսաւ թէ Էլիզէ կ'երթար։ Խնդրեց որ պաշտօնատունէն բացակայ չգտնուիմ, իրեն սպասեմ. որովհետեւ ի դարձին Թերևս ծանր և խոշոր որոշումներ տալ հարկ ըլլայ։ Իրիկուան ժամ 8էն մինչև կէս գիշերը կէս ժամ անցած սպասեցի։ Եկաւ Զօր. Մէրսիէ և ըսաւ. «Է՛ ուրեմն, կրնաք երթալ ննջել, ա՛լ այս գիշերուան համար չէ. դէպքը փակեալ է։» Կարծեմ թէ Ցնվ. 6 Թուականը ճիշտ է, սակայն չեմ կրնար պնդել,

Նախ.—Զօր. Ռօժէ ըսաւ թէ Տրէյֆիւս վերջին աստիճան խելացի էր, բայց խոհեմութիւն չէր սպայակոյտին մէջ Թողուլ զայն։

Զօր. Պուադէֆր.—Զօր. Ռօժէի գնահատումն է այս։ Տրէյֆիւս անոր հրամաններուն ենթակայ էր։ Չեմ գիտեր թէ այդ հարցմամբ ի՛նչ ըսել կ'ուզէք, և ես ի՞նչ պատասխանեմ։

Նախ.—Ձեր գնահատումն ալ կ'ուզեմ։

Զօր. Պուադէֆր—Կարծակից եմ Զօր. Ռօժէի։

Տըմանժ.— Բիքառի և Տրէյֆիւսի ընտանեաց յարաբերութեանց մասին դուք ի՞նչ կարծիք ունիք։

Զօր. Պուադէֆր.—Ես այդ մասին ապացոյցներ չունիմ. պարզ տպաւորութիւն մ'է միայն։

Նախ. [առ Տրէյֆիւս] — Դիտողութիւն ունի՞ք։

Տրէյֆիւս.—Չեմ ուզեր ոեւէ պատասխան տալ Պուադէֆր զօրավարին։

Վկայութիւն Զօր. Կոնսի

Զօրավար Կոնս ներս կ'բերուի։ Բուշատէտր մը կ'հանէ զոր աչքէ պիտի անցընէ իր բովանդակ վկայութեան միջոցին։ Ոտքի վրայ կ'մնայ, խօսելով խուլ ձայնով, և փնտռելով յաճախ իր բառերը։ Դժուար էր հետեւիլ Զօր. Կոնսի բացատրութեանց, որովհետեւ նիւթէ մը կ'անցնէր ուրիշի մը առանց կապի, առանց անցումի։ Նախ և առաջ Կոնս զօրավար կ'բացատրէ գաղտնի տեղեկութեանց դիւանին սպասարկութիւնը, անոր նպատակը, եւն., կ'յայտարարէ թէ Էսդերհազի երբեք գործածուած չէ այն դիւանին մէջ, և թէ գնդապետ Սանտէր պիտի իմացնէր իրեն, եթէ բանի մը գործածէր Էսդերհազին։ Ուրեմն Էսդերհազի ո՛չ տեղեկատու եղած է ոչ գործակալ։ Վերջէն շինուած մարդ մ'է նա, Բիքառի շինածը։ Զօր. Կոնս ժամանակագրական կարգաւ կ'պատմէ Տրէյֆիւսի անխորհուրդ ձեռնարկները՝ նախ Պուրժ քաղաքին, յետոյ պատերազմական պաշտօնատան մէջ։ Դիւանին սպասաւորներէն մին Բէռօ, ըսաւ Զօր. Կոնս, երբ կ'փնտըռէր կարգ մը Թուղթեր սպաներուն տալու համար, յանկարծ տեսաւ Տրէյֆիւսը՝ գերմանական սահմանագլխուն երկաթուղեաց ռազմագիտական գործերով զբաղող քօմիսէրին սենեակը։ Ամբողջ քարդէսը գրասեղանին վրայ դրած էր։ Դարակ մը բացուած էր, ինչպէս նաև Թուղթերուն պահարանը։ Քաղաքային հագուստով մարդ մ'ալ կար որ կ'օգնէր Տրէյֆիւսի, բայց չճանչցաւ զայն։ Բէռօ պէտք եղած Թուղթերն առաւ և դուրս ելաւ։ Քառորդ ժամ ետք վերադարձաւ։ Դարակը գոցուած էր և Տրէյֆիւս մեկնած էր իրեն հետ գտնուող մարդուն հետ։

Ցուցակին գալով, զօր. Կոնս կը յայտարարէ թէ երկար բացատրութիւններ պիտի չտայ։ Կ'խօսի դիւանին հաղորդուած բոլոր Թուղթերուն վրայ, և սա՛ կէտին վրայ կը պնդէ թէ Տրէյֆիւսի անունը կ'գըտնուի բոլոր Թուղթերուն մէջ, մինչդեռ տեղ մը խօսուած չէ անոր անմեղութեան վրայ։ Զօր. Կոնս խոստովանութեանց վրայ խօսելով, իր յայտարարութիւնք յարենման են զօր. Մէրսիէի յայտարարութեանց։ Սակայն Լըպրէօն—Ուընօ ըսեր է իրեն թէ Հանրապետութեան Նախագահին յանդիմանութեանց համար այլ ևս չհամարձակեցաւ խօսիլ Տրէյֆիւսի վրայ, և նոյն իսկ շատ ականջ չխօսեց աստիճանազրկութեան օրն անցած դարձածներուն։ Զօր. Կոնս քննելով Բիքառի յայտարարութիւնները, հակասութիւններ գտաւ իր նախկին ստորակարգեալ պաշտօնէին ըսածներուն մէջ։ Ցիշատակեց նաև թէ Բիքառի խօսքին վրայ քանի մը ձերբակալումներ եղան, առանց ապացոյցի։ Զօրավարն ըսաւ թէ ինք երբեք չնեղեց զԲիքառ իր ոեւէ խուզարկութեան միջոցին, զոր կ'ընէր սակայն առանց հաւանութեան իր պետերուն։ 1895ին, ըսաւ, բոլոր Թուղթերն աչքէ անցուցինք թէ գողութիւն եղա՞ծ է։ Գաղտնի տեղեկութեանց դիւանին մէջ ծանօթագիր մը կ'պակսէր. հրամատար Պէլի, Տրէյֆիւսի պետին ծանօթագիրն էր այն։ Վերցուա՞ծ էր այդ ծանօթագիր։ Ասիկա ալ ուշագրաւ կէտ մ'է։ Բիքառ խուզարկութիւններ, քննութիւններ կ'ընէր առանց մեզի բան մ'ըսելու։ Տարօրինակութիւն մ'է այս։ Ահա իրողութիւն մը. Բարիզի դեսպանատուններէն միոյն դիմաց բնակարան մը կար որուն ներքեւ դեսպանատան զինուորական կցորդները սենեակ մը վարձած էին ուր իրենց նախաճաշը կ'ընէին։ Բիքառ գնդապետ այդ բնակարանին վերի կողմէն մինչեւ կցորդներուն գտնուած տեղը լսողական խողովակներ անցընել տուաւ։ Վերէն մտիկ կ'ընէին։ Գործակալ մը այսպէս շարունակ այդ բնակարանը կ'գտնուէր մտիկ ընելու խօսակցութիւնները, զորս կուգար Բիքառի կ'պատմէր իրիկուան ժամ 7ին։ Ասիկա տեւեց չեմ գիտեր ո՛րչափ ժամանակ, կ'հարցնեմ թէ այսպիսի ձեռնարկներ կանոնաւո՞ր են, և թէ այսպէս գործ կ'ըլլա՞յ առանց իր մեծերուն իմաց տալու։

Նախ.— Երբ Հանրի իր կեղծած Թուղթը ձեզ ցոյց տուաւ իբրև վաւերական, չպնդե՞ց որ ձեր երկուքին միջեւ մնայ խնդիրը։

Զօր. Կոնս.— Հանրի ըսաւ ինծ.— «Պահեցէք այս Թուղթը, զօրավա՛րդ իմ. աւելի աղէկ է որ ձեր քով մնայ քան իմ քովս։» Բայց չպնդեց որ մէկու մը չցուցնեմ, միայն պնդեց որ Բիքառին չցուցնեմ։

Նախ.— Վճռաբեկ Ատենին առջեւ ըսիք թէ 1896 Սեպտ.էն առաջ գաղտնի Թղթածրարին վրայօք ոեւէ անգաղտնապահութիւն եղած չէր։ Այս յայտարարութիւն ի՞նչ կ'նշանակէր։

Զօր. Կոնս.— Ես անձնապէս 1896ին միայն իմացայ թէ ժամանակին գաղտնի Թղթածրար մը յանձնուած է Սանտէր գնդապետին։ Անգաղտնապահութիւններն ա՛յն ատեն միայն սկսան երբ Թղթածրարը ցոյց տրուեցաւ Գնդ. Բիքառի։

Նախ.— Լսա՞ծ էք թէ փաստաբան Լըպլուա յաճախ Բիքառի քով կուգար։

Զօր. Կոնս. — Այո՛, բայց ես չէի գիտեր։

Տըմանժ. — Զօր. Կոնս յայտարարեց թէ Բիքառ գնդապետին յանձնարարած էր Տրէյֆիւսին գործը բաժնել Էսդերհազիի գործէն։ Արդ, ցուցակին գրին և Էսդերհազիի գրին նմանութիւնն էր որ կասկած արթնցուց Բիքառի մտքին մէջ, և նոյն նմանութիւնն էր որ դատապարտել տուած էր զՏրէյֆիւս։ Այն ատեն ի՞նչպէս կ'ըլլայ որ զօր. Կոնս կրնար յղանալ այդ բաժանումը։

Զօր. Կոնս. — Բայց անշուշտ։ Էսդերհազիի դէմ ամբաստանութեան հիմը ցուցակը չէր։ Էսդերհազի կրնար յանցաւոր ըլլալ ցուցակէն դուրս։ Բիքառ իր ամբաստանութիւնը կ'հիմնէր Կապոյտ Թղթեակին վրայ. ըստ անոր. «Ցուցակը Թողո՛ւնք Տրէյֆիւսի յանցաւորութեան իբրեւ ապացոյց, քանի որ այդ կէտ տարակոյս չի վերցներ, և Էսդերհազիի գործն առնե՛նք տարբեր կերպով։»

Տըմանժ, պնդելով. — Էսդերհազիի և ցուցակին գրերուն նմանութիւնը տեսնելով, արդեօք Կոնս զօրավար սա՛ գաղափարը չունեցա՞ւ թէ կարելի է սխալմունք մ'եղած է 1894ին, թէ այդ սխալմունքին հետեւանքով ցուցակը վերագրուեր է Տրէյֆիւսին, որոյ գիրն ալ ցուցակին գրին կ'նմանէր։

Զօր. Կոնս—Ես պարտաւոր չէի վըճիռ արտասանել այդ գրերու խնդրոյն վրայ. ես մասնագէտ չեմ. և ասկէ զատ 1894ի վճիռը ցուցակը Տրէյֆիւսի չալակն հանած էր. Ես այդ վճիռը բռնած կեցած էի, ինչպէս որ կ'վայլէր արդէն։

Տըմանժ.— Ուրեմն սխալմունքի ամենափոքր գաղափար չունեցա՞ք։

Զօր. Կոնս.—Ո՛չ։

Տըմանժ.—Չխորհեցա՞ք թէ ցուցակը կրնար Տրէյֆիւսինը չըլլալ։

Զօր. Կոնս.—Երբե՛ք։

Տըմանժ.—Եւ սակայն նմանութիւն մը կայ ցուցակին և Էսդերհազիի գրին միջեւ։

Զօր. Կոնս.—Հարկա՛ւ. նմանութիւն մը կայ. ամէն մարդ պիտի խոստովանի ատիկա։

Տըմանժ.— Եւ այդ նմանութիւն չը զարկա՞ւ ձեր աչքին, ինչպէս Գնդ. Բիքառի աչքին զարկած էր։

Զօր. Կոնս.—Ո՛չ։ [Շարժումներ]։

Վկայութիւնը վերջացած կ'երեւէր, և ահա Բիքառ ոտք կ'ելնէ, — Գնդապե՛տդ իմ, կ'գոչէ, կ'ուզեմ որ Զօր. Կոնսի հետ դէմ առ դէմ բերուիմ։

Բայց նախագահը նախ Տրէյֆիւսի կ'հարցնէ թէ դիտողութիւն ունի՞։

Տրէյֆիւս.— Երբ Բէռօ անունով մարդը, որուն վրայ խօսեցաւ Կոնս զօրավար, հոս գայ, ուղղակի անոր պիտի պատասխանեմ։ Բայց կ'պաշտիմ կ'մնամ որ զօրավար մը այդպիսի վըկայութիւն կուտայ, երբ գիտէ թէ ի՛նչ դժուարութիւններ կան օտարական մը մտցնելու պատերազմական պաշտօնատան մէջ։

Զօր. Կոնս.—Դժուար է, բայց ոչ անկարելի։ Դ. դիւանին մէջ ճարտարագէտներ և երկաթուղիներու գործակալներ կան որք կրնան հոն մտնել ելնել արտօնագրով։ Կրնայիր ոեւէ մէկն իբր ճարտարագէտ կլլեցնել. ասկէ զատ օրուան քանի մը ժամերուն հըսկողութիւնը քիչ մը տկար է։ Տրէյֆիւս գիտէր այս կէտը։

Տրէյֆիւս.— Պիտի պատասխանեմ վկային, երբ գայ, թէ ըսածը սուտ է։ Իսկ զօրավարին կ'պատասխանեմ թէ ամէն անգամ որ ոեւէ մէկն եկած է զիս տեսնելու պաշտօնատան մէջ, միշտ ստիպուած եմ վար իջնել հասարակաց սրահին մէջ։ Երբեք իմ բարեկամներս, նոյն իսկ ծանօթ երեսփոխաններ, չեն կրցած պատերազմական պաշտօնատունը մտնել՝ եթէ եկած են զիս տեսնել սովորական պայմաններու տակ։ Ստորակարգ սպայ մը չի կրնար մէկը ներս խոթել։ Անկարելի է ատիկա։

Նախ.—Երբ մէկը գայ սպայ մը տեսնել, ի՞նչ ձեւակերպութիւն կ'ըլլայ։

Զօր. Կոնս. — Արտօնագիր մը կը տրուի անոր, եթէ դիւանին պետն ըսէ թէ կրնայ Թողուլ որ սպան դուրս ելնէ։ Բայց հակակշիռ (քոնդրոլ) չկայ։ Չեմ ըսեր որ ամէն ատեն կ'ըլլայ այսպէս, բայց կարելի է և դիւրին։

Տըմանժ.—Քիչ մ'առաջ կ'ըսէիք «Անկարելի չէ.» հիմակ կ'ըսէք «դիւրին։»

Զօր. Կոնս. — Արտօնագիրը դիւրին է ձեռք ձգել։

Տրէյֆիւս. — Ես երբեք արտօնագիր խնդրած չեմ ոչ մէկուն ոչ ինծի համար։

Զօր. Կոնս.— Կարելի է մէկը ներս մտցնել առանց արտօնագրի։ Շատ դիւրին է։ (Շարժումներ)

Տրէյֆիւս.—Այս պայմաններուն տակ, ուրեմն մարդ իր ուզածը կրնայ ներս խոթել։ Ասոր վրայ վիճաբանիլ աւելորդ է. . . .

ՏԱԳՆԱՊՆ Ի ՖՐԱՆՍԱ.— Առժամանակեայ հանդարտութիւն մը կ'տիրէ, կ'ըսեն նախընթաց աւուր հեռագրերը, Շապրօլ փողոցին և մերձակայ փողոցներուն մէջ։ Պաշարման գօտին հետզհետէ կ'նեղնայ. ոստիկանք եւ զինուորք ոտքի վրայ են շարունակ։ Կէռէն և իր համախոհք «Շապրօլ ամրոցոյ»ին մէջ անոյշ ջուրի կարօտութիւն կ'քաշեն։ Հիւանդ մը, որ ստիպուեցաւ դուրս ելնել շէնքէն, յայտարարեր է թէ ուտելիք չկայ ներսը։

—Երեսփոխաններէն ոմանք սկսած են դիմել Երեսփ. Ժողովոյ նախագահ Բօլ Տէշանէլի, յորդորելու համար զայն որ ժողովը ի նիստ գումարէ։ Երեսփոխան Սալլենաք Ֆէնըլոն հետեւեալ նամակն ուղղած է նախագահին. «Ֆրանսայի վրդովեալ կացութիւնն և իմ գաւառիս մէջ տեսնուած յուզումը պարտք կ'դնեն իմ վրայ այս խնդիրն ընելու ձեզ։» Լուի Հէօզէյ երեսփոխանն ևս սա՛ նամակը գրած է.—«Քաղաքական տագնապն հետզհետէ կ'սաստկանայ, և անհանգստութիւն կ'պատճառէ մեր երկրին։ Կառավարութիւնը դարձեալ կ'յայտարարէ թէ Հանրապետութիւնը վտանգի մէջ է. եթէ այդ վտանգ գոյութիւն ունի, մեզ — երեսփոխաններուս — կ'վերաբերի հսկել եւ խորհրդակցիլ։ Միւս կողմէ Ռէննի դատավարութիւնն ա՛յնպիսի վիճակի մէջ դրած է զմեզ որ կրնայ վայրկեանէ վայրկեան արտաքին ծանր խառնաշփոթութիւններ յառաջ բերել։ Մեր երկիր իրաւամբ պիտի կասկածի մեր վրայ, եթէ իրաց ա՛յս վիճակին մէջ, բան մը չընենք մեր կողմէն։» Ուրիշ երեսփոխան մ'ալ, Բ.ազլէն, Երեսփ. Ժողովոյ գումարումը կ'խնդրէ ըսելով. — «Գիտէք արդէն կացութեան ծանրութիւնը։ Մեր վաճառականութիւնը, մեր ճարտարարուեստը, մեր առեւտրական գործառնութիւնները դադրած են, մեր ազգային հարստութիւնը վտանգաւոր դիրքի մէջ է։ Երեսփ. Ժողովոյ կ'վերաբերի իր պատասխանատուութեամբ վերջ տալ արդի տագնապին։»

—Երեսփոխան Միլվուա, որ կը կարծէր թէ պիտի ձերբակալուէր, ներկայացեր է անձամբ ոստիկանութեան նախարար Լէբինի, որ յայտարարեր է անոր թէ իրեն դէմ ձերբակալման հրամանագիր ելած չէ։

ԳՈՐԾԵՐՆ Ի ԹՐԱՆՍՎԱԼ. — Վերջին հեռագրերէն կ'իմացուի թէ Թրանսվալի կառավարութիւնը պատրաստ է ընդունիլ Չեմպըրլէնի առաջարկած քննիչ յանձնաժողովոյ մը կազմութիւնը, պայմանաւ որ կարգ մը երկրորդական խնդիրներ իրաւարարութեան ենթարկուին։ Միւս կողմէ սակայն Պօէրք սկսած են դէպի սահմանագլուխն երթալ զինուած վիճակի մէջ։ Երեք զօրագունդ, իւրաքանչիւրն 300 հոգիէ բաղկացեալ, կ'երթան Ա.ը դէպի Վօլքըրուսդ, Բ.ը Բորդուկէզ սահմանագլուխը, երրորդը Պէքուանալանտի սահմանագլուխն ի Մաֆէքինկ։

—Գերմանական Քէօնիկ շոգենաւուն 2000 տակառ փամփուշտ ցամաք հանեց Թրանսվալի հաշւոյն ի Լուրանսօ Մարքէզ։

ՆԱԽԱՐԱՐԱԿԱՆ ՏԵՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ.—Աւստրիոյ և Գերմանիոյ արտաքին գործոց նախարարները, Կօլուխովսքի կոմս և Ֆոն Պիւլով տեսակցեցան ի Սէմմէրինկ, ուր օդափոխութեան գացած է Ֆոն Պիւլով։ Կօլուխովսքի կոմս այս ամսոյ վերջն ալ Հօէնլօէ իշխանին հետ պիտի տեսակցի։ Ընդհանրապէս կ'կարծուի թէ այս տեսակցութեանց նպատակն է վերանորոգել երրեակ զինակցութիւնը։

ԳՈՐԾԵՐՆ Ի ԳԵՐՄԱՆԻԱ.—Ջրանցներու օրինագիծը մերժուեցաւ Երեսփ. Ժողովէն, ինչպէս արդէն ծանոյց հեռագիրը։ Էլպա—Հէռնոս ջրանցին ծրագիրը մերժուեցաւ 147ի դէմ 235 ձայնով։ 32 հոգի ձեռնպահ մնացին։ Նոյն ժողովը 34ի դէմ 275 ձայնով մերժեց Տորդմունտէն ի Հէռնոս ջըրանցի մը շինութեան ծրագիրն ալ։ Կառավարութիւնը մեծ պարտութիւն մը կրեց այս կերպով, Նախարարապետ Հօէնլօէ իշխան վերջնական քուէարկութենէն առաջ յայտարարեց որ, եթէ ծրագիրը մերժուի այսօր, դարձեալ օրակարգին մէջ պիտի մնայ, և կառավարութիւնը միջոցներ ձեռք պիտի առնէ ընդունիլ տալու համար զայն։ Նոյն բանն եղաւ արդէն Նաւային ծրագրերուն համար։ Երեսփ. Ժողովը քանիցս մերժեց կառավարական ծրագրերը նաւատորմ աւելցնելու համար, բայց կառավարութիւնն ի վերջոյ ամէն միջոց գործածելով, բոլ քուէարկել տուաւ խոշոր վարկերը։ Այս ջրանցներու խնդիր Թերևս նախարարական տագնապ մ'ալ առաջ բերէ։ Այժմէն կը խօսուի Հօէնլօէ գահէն հրաժարման վրայ։ Այդ պարագային նոր նախարարութեան կազմութիւնը պիտի յանձնուի Ներքին գործոց նախարար Բօզատովսքի կոմսին։ Երեսփ. Ժողովն ալ պիտի լուծուի, եթէ իր դիրքին մէջ յամառի։

—Լայբցիկի մօտ նոր զօրանոցներու շինութեան համար կատարուած պեղումներու ժամանակ գտնուեր են ոսկրներ ուր զինուորներու՝ որք մեռան 1813 Հոկտ. 16ին Մոքերնի ճակատամարտին մէջ Մեծին Նաբոլէոնի օրով։ Այդ Թուականին նոյն տեղը կ'գտնուէր նաեւ ֆրանսացի Քանբոն զօրավարին զօրաբաժինը։ 107րդ գերման զօրագունդին գնդապետ հրաւիրեց Լայպցիկի ֆրանսական հիւպատոս ու ֆրանսական գաղթականութիւնը ներկայ ըլլալ ոսկրներուն հանդիսաւոր Թաղման։ Ֆրանսացիք երկու պսակ ղրկեցին, մին յանուն հիւպատոսարանին, միւսն ի դիմաց գաղթականութեան։ Թաղումը տեղի ունեցաւ զօրանոցին առջեւ գտնուած պարտէզին մէջ։ Երէցը պարզ այլ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՀՈՒՇԱՐԱՆ

ՀՈՎՀ.

PHŒNIX FIRE OFFICE

ԱՌԱՋՆԱԿԱՐԳ ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ԱՊԱՀՈՎԱԳՐԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ ԸՆԴԴԷՄ ՀՐ[ԴԵ]ՀԻ

ՖԻՆԻՔՍ

ՏԱՐԵԿԱՆ ՀԱՍՈՅԹ ԱՆԳԼ. ՈՍԿԻ 1,000,000

ՀԻՄՆԵԱԼ Ի Լ[...]ՏՈՆ ՅԱՄԻՆ 1782

ՖԻՆԻՔՍ, հիմնեալ աւելի քան մի դար առաջ, սոսկ հրդեհի ապահովագրութիւն մ'է՝ որոյ բաժնետերք Անգլիոյ ամենահարուստ և հանրածանօթ դրամատէրեր են՝ ունենալով անսահման պատասխանատուութիւն։ Դրամագլուխն եւ պահեստի գումարը կը հասնին 4,000,000 անգլ. ոսկիի։

ՖԻՆԻՔՍ Ընկերութեան աշխարհահռչակ առատաձեռնութեան մէկ գլխաւոր ապացոյցն է 20,000,000 անգլ. ոսկւոյ գումարն զոր ցարդ վճարած է հրդեհի վնասներուն համար։

ESTABLISHED 1782

ՖԻՆԻՔՍ Ընկերութիւնն կ'ապահո[վէ] ընդդէմ հրդեհի եւ կայծակին՝ կալուածք, կարասիք եւ ապրանք՝ յոյժ նպաստաւոր [պայ]մանօք եւ միջնորդութեամբ ստորագրելոց, որ ունիմք լիազօր իշխանութիւն կարգա[դրե]լու անմիջապէս մեր ապահովագրելոց կրած վնասները։

Հ. ՍՈՒԽԱՆ և Ընկ. ընդհ. գործակա[լք] [ի] Պոլսոյ, Պուլկարիոյ եւ Սեւ Ծովու եզերաց, Ղալաթիա, Պանք Օթոմանի վարի քովը Վ[...] խան, գետնայարկ թիւ Վ.

ԱԶԴ. — Թաղիս Ս. Առաքելոց և Հայկանոյշեան Երկսեռ վարժարանները, և Մանկապարտէզը՝ 17 Օգոստ. երեքշաբթի օրը կ'վերաբացուին։ Հոգաբարձութիւնս ամէն ջանք ի գործ դրած է նոր տարեշրջանին առթիւ նոր զարկ մը տալ սոյն վարժարանաց ընթացքին, յաւելլով աղջկանց համար ձեռ. և կարի մասնաւոր ճիւղ մը՝ ինչպէս նաեւ փափագողաց դաշնակ եւս։ Հոգաբարձութիւնս կ'փափագի նաեւ դրապէս օգտակար ըլլալու և ապագայ ընտանեաց ապրուստ ապահովելու նպատակաւ ինչ ինչ արուեստներու ուսուցումն ալ մուծանել ի վարժարան, օրինակի համար արուեստական ծաղիկ և գործագործութիւն, եթէ ծնողք յօժարին իրենց աշակերտութիւնը նուիրել, մասնաւորապէս խնամք պիտի տարուի երկսեռ աշակերտաց ֆիզիքական վիճակին առողջապահական և մարմնամարզի դասեր հաստատելով։ Կ'հրաւիրուին ծնողք և պաշտպանք վաղուընէ սկսեալ ամէն առաւօտ մինչեւ ժամ 2 թաղիս խորհրդարանն անձամբ ներկայանալով, ընդունելութեան պայմաններուն վրայ բանակցիլ և ստանալ մուտք արտօնանագիրը։ 3—2

(Կնք+ Հոգաբարձութեան Ատենադպիր.)

9 Օգոստ. 1899

ՌՈՊԵՐԴ ՔՈԼԷՃ

Սոյն Քոլէճ, հաստատեալ Կայս. Բարձր Իրատէով, կազմակերպեալ է Եւրոպեան ու Ամերիկեան նոյն օրինակ հաստատութեանց նման, ունենալով նշանաւոր դասատուաց կաճառ մը որով կ'կառավարուի. Նաև ընտիր և յաջողակ ուսուցիչներ՝ Հայերէն. Պուլկարերէն, Գաղղիերէն, Գերմաներէն, Յունարէն և Թրքերէն լեզուաց համար։ Ունի գրատուն մը, իբր 8000 հատորներէ բաղկացեալ, երկրաբանական, հանքաբանական, կենդանաբանական և բուսաբանական հաւաքածոներ, և բնագիտական, տարրաբանական, բնախօսական և այլ բազմաթիւ գործիներ։

Քոլէճին նպատակն է ժամանակիս պահանջմանց համաձայն բարձրագոյն կարգի կրթութիւն մը տալ իրեն դիմող երիտասարդաց. Նոր տնօրինութիւնք եղած են բնական գիտութեան դիւրութիւններ ընծայելու համար։

Ռոպէրդ Քոլէճի մէջ աւանդեալ գրական և գիտական ուսմանց լեզուն Անգլիերէն է. սակայն իւրաքանչիւր ուսանող պարտաւորեալ է ուսանիլ իր մայրենի լեզուն և տոհմային պատմութիւնը։ Հայերէն լեզուի և Դպրութեան համար գծուած է ուսման կատարեալ ընթացք մը որուն պիտի հետեւի իւրաքանչիւր հայ ուսանող։

Հաստատութեան հոյակապ և քարաշէն շէնքերը կառուցուած են ի Բումէլի Հիսար, Վոսփորի Եւրոպական կողմը գտնուող բերդերուն ետեւը բլուրի մը վրայ, որուն դիրքը Վոսփորի ափանց վրայ գեղեցկագոյնն և ամէնէն առողջարարը համարուած է։

Քոլէճին յառաջիկայ տարեշրջանը կ'սկսի Սեպտեմբեր 15ին։ Մանրամասն տեղեկութեանց համար պէտք է դիմել առ Տեսչութիւնն, ի Բումէլի Հիսար։ 24—11

ԲԱՂՁԱԼԻՈՐ ՄԱՅՐ ՄԸ

Նիհար, տգեղուն, վատոյժ, հիւանդկախ տղաքն երբեք չէի սիրեր, մինչ կ'փափաքէի գիրուկ, բոմբուլ, գունեղ, կայտառ տղայ մեծցնել։ Կատարելապէս համոզուած էի որ ապագային ուժիղ, կայտառ և կորովի զաւակներու արժանանալու և զանոնք ամէն կարգի հիւանդութեանց դէմ պաշտպանելու համար, անհրաժեշտ էր տղայ հասակէն ուշադրութիւն ընել անոնց տրուելիք սնունդին։ Հետեւաբար, երբ մեր անդրանիկ զաւակը վեց ամսու եղաւ, հետամուտ եղայ ամէնէն լաւ սնունդը տալ անոր և բժշկի մը յանձնարարութեամբ սկսայ ՖՕՍՖԱԹԻՆ ՖԱԼԻԷՌով սնուցանել զայն։

Տղեկը մեծ ախորժով կ'ուտէր այս ՖՕՍՖԱԹԻՆ ՖԱԼԻԷՌն և քանի ուտէր կ'գէրնար, կ'ուժովնար ու կ'կայտառանար։ Այսպէս քանի մը ամիս անցնելէ վերջ, երբ ակռայ հանելու ժամանակն եկաւ, սկսանք մտահոգ ըլլալ, կարծելով որ մեր զաւակն ալ ուրիշ տղայոց յատուկ ակռայ հանելու ցաւերն ու փորհարութիւնը պիտի ունենայ, սակայն տղեկն առանց ո՛ և է հիւանդութեան ակռան հանեց խաղալով ցատկելով և չարունակեց աճիլ ու զօրանալ։

ՖՕՍՖԱԹԻՆ ՖԱԼԻԷՌով հինգ զաւակ մեծցուցի, երկուքն աղջիկ երեքը մանչ. փառք Աստուծոյ ամէնքն ալ 25—30 տարիքն հասան առանց բնաւ հիւանդանալու և քաջողջ երիտասարդներ եղան. Հետեւաբար ի սրտէ կ'յանձնարարեմ մայրերուն որ ՖՕՍՖԱԹԻՆ ՖԱԼԻԷՌով մեծցնեն իրենց զաւակները։

Բարիզ Պօնաբարթ փողոց Թ. 17

ՄԱՐԿՈՒԻԹ ԺԱՆՆԻ

ՖՕՍՖԱԹԻՆ ՖԱԼԻԷՌը կ'ծախուի Կ. Պոլսոյ և գաւառներու մեծ դեղարաններուն ու դեղի մթերանոցներուն մէջ։ 13—4

ՄԵԾ ՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ

ՋՈՒԽԱ, ԳԱԶՄԻՐ, ՇԷՎԻՕԴ [ՇԱՑԱԳ], ՖԱՍՕՆԷ ԵՒ ԱՅԼ ԱՊՐԱՆՔ

ՃԱՇԱԿ!

ՏՈԿՈՒՆՈՒԹԻՒՆ!

ՆՐԲՈՒԹԻՒՆ!

Ամէնէն դժուարահաճներն ու վերջին նորաձեւութեանց հետեւող ճաշակներն անգամ գոհացնող ճոխ զանազանութիւն մը ընտիր կերպասեղէնաց, ամէն եղանակի նոր ու ճաշակաւոր։ Մէթրը 30—40 ղրշ. արժող ապրանք մը, ի Բէրա, 20 ֆրանք անունին տակ կ'ազնուացնեն։ Բայց այդ չէ մեր նպատակը։ Ամէնէն նպաստաւոր գիներով պիտի ծախուի

Պ. ՅԱԿՈԲԵԱՆ ԵւԹ. ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ
ՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ ՄԵԾ

Պոլիս Շ[...] թ. 12

Գաւառական [...] խղճի մտօք կատարելով, ուղղներու նմոյշներ ալ կը ղրկուին։

Մի՛ տաք ձեր 20 ֆրանքը՝ մէթրը 30—40 ղրշ. արժող ապրանքի մը։ Դիմեցէ՛ք անգամ մը յիշեալ վաճառատունն, ուր պիտի գտնէք միշտ

ՃԱՇԱԿ!

ՏՈԿՈՒՆՈՒԹԻՒՆ!

60—49 ՆՐԲՈՒԹԻՒՆ!

ՎԻԵՆՆԱԿԱՆ ՄԽԻԹԱՐԵԱՆՑ ՎԱՐԺԱՐԱՆ Ի ԲԱՆՑԱԼԹԻ

Վարժարանս հաստատուած է 1857ին. նպատակն է՝ աշակերտաց տալ կրթական, քաղաքական և գիտական կրթութիւն մը. որով կարող ըլլան յոյժ օգտակար մ'ունենալ, և իրենց անձին, ընտանեաց, հասարակութեան, ազգին և... օգտակար անդամներ ըլլալ։ Վարժարանիս վարչութիւնը՝ Վիեննայի Մխիթարեանց ձեռքն է, որոնք անընդհատ հսկողութեամբ կ'ջանան վարժարանը միշտ ի կատարեալ բարեկարգութեան պահել։ Ուսուցչական մարմինը (corps enseignant) կ'բաղկանայ Մխ[...] ներէ. այս վերջիններն անցեալ շրջանին մէջ՝ 10 էին թուով։ Ուսմանց ծրագիրն է՝ [...] (école secondaire moderne) յատուկ յառաջագիրը, որ կ'համապատասխանէ գերմանական Ռէալ[...] (Realschule) յառաջագրին. բայց ըստ կարի յարմարցուած է այս ծրագիրը մեր-վայրի պիտոյից։ Վարժարանիս կատարեալ ընթացքն աւարտող աշակերտները կրնան շատ դիւրութեամբ և [...] Եւրոպայի որեւէ բարձրագոյն վարժարանն յաճախել՝ ուսմունքը շարունակելու համար (ինչպէս ունինք աշակերտներ ի Վիեննա, Նանսի և Գաղղիոյ ուրիշ քանի մը քաղաքներու մէջ), և կամ կրնան վաճառականութեան ձեռնամուխ ըլլալ։ Լեզուներու համար ունի վարժարանս նոր մէթոտ մը, որուն վրայ խօսած ենք արդէն, վարժարանիս անցեալ շրջանին՝ «տարեկան տեղեկագրին» մէջ, որ տպուած է և կը տրուի խնդրողներու։ Վարժարանս կը գտնուի ընդարձակ, ծառալից պարտէզի մը մէջ, ունի իր յատուկ բժիշկն և իր դեղարանը։ 1899—1900 դպրոցական տարին պիտի սկսի Սեպտեմբեր 1/13ին՝ Դշ. օրը։ Դպրոցամուտի քննութիւնները պիտի կատարուին մինչեւ Բշ. Սեպտ. ամսոյ 6ը, և այս վերջին օրը ժամը 8ին (Ը. Ե.) կանոնաւորապէս պիտի սկսին դասերը։ Վարժարանիս նկատմամբ ընդարձակագոյն տեղեկութիւններ ուզողը, թող խնդրէ վարժարանի վարչութենէն՝ վարժարանիս ծրագիրը, և կամ դիմէ հետեւեալ հասցէին՝

Հ. Գաբրիէլ Վ. Մէնէվիշեան

30—10 Կ. Պոլիս Բանկալթի

P. Gabriel D. Ménévichian
Constantinople Pancaldi

ԹՂԹԱԿՑԱԳԻՐՆԵՐԷՆ կ'խնդրուի թղթին միայն մէկ երեսին վրայ գրել։ Երկու երեսի վրայ գրուածները մեծ դժուարութիւն եւ յապաղում կ'պատճառեն։

ԱԶԴ

Ազգ. Կեդր. Վարժարանի. — Ազգ. Կեդր. վարժարանի Դ. կարգը մտնել փափագողները կ'հրաւիրուին ներկայանալ վարժարանին ընդհ. հսկողին, մինչեւ Օգոստ. 14, ամէն Դշ. Եշ. եւ Շբ. օրեր, եէս օրէ առաջ, և արձանագրել տալ իրենց անունները։

Ղալաթիա, 31 Յլս. 99 4—4

ԱՆԱՐԱՏ ՄԵԼԻՍԻ ՋՈՒՐԻՆ ՀԻԱՆԱԼԻ ՅԱՏԿՈՒԹԻ[ՒՆՆԵՐ]Ը

ÉVITER LES CONTREFAÇONS
EAU DE MÉLISSE DES CARMES
de l'Abbaye de BOURGES
Exiger la Marque de Fabrique et la Signature.
Agent Gal pour la Vente en Gros
A. HENAULT à VIERZON (Cher.)

ՆՇԱՆԱՒՈՐ ՊՈՒՐԺԻ (ՖՐԱՆՍԱ) ԱԲԲԱՅԱՐԱՆԻՆ

ԱՆԱՐԱՏ ՄԷԼԻՍԱՅԻ ՋՈՒՐԸ

ՊՈՒՐԺԻ, սոյն գերագոյն ջուրը, հասարակ հիւանդութեանց մեծ մասին համար ունեցած բուժիչ սքանչելի յատկութիւններովն և ազդեցութեամբը նշանաւոր եղած է արդէն ամէն տեղ. գովել զայն աւելորդ է, ուստի բաւական կ'համարիմք միայն ցուցնել բազմաթիւ պարագաներ, որ օգտակար պիտի ըլլան արդեամբ։

Սրտի և ջղային հիւանդութեանց, անմարսողութեան, փսխումի, գլխու ցաւի, սրտի ճնշման (չարրընթը), ջղացաւի, կաթուածի, անդամալուծութեան, անզգայութեան, անզօրութեան, մարմրուքի, և խիթի (սանճը) համար։ Գործածեցէք ՊՈՒՐԺԻ անարատ Մէլիսի ջուրը. նոյնպէս գործածեցէք համաճարակ հիւանդութեանց դէմ, որոց ամենաազդու դարման մ'է. բաց աստի, այն ամէն ծովային ճամբորդներ չպիտի ունենան ծովախտ (ծովէ բռնուիլ) տկարութիւնը, եթէ գործածեն սոյն հիանալի կազդուրիչը։

Ծանօթութիւն.—Մէլիսի ջուր կամ [մէլիսէ բուհը] անուան ներքեւ կան խել մը կեղծ հեղուկներ. այնպիսիներէ չխաբուելու համար, պէտք է միշտ իւրաքանչիւր շիշի վրայ վերեւ դրուած մարկայով մաքսային պաշտօնական [պուլը] պահանջել։

Կ'ծախուի գլխաւոր դեղարաններն և դեղավաճառաց քով. Մէկ շիշն 5 ղշ.

Ընդհանուր կեդրոնատեղին է, Կ. Պոլիս, Եէնի-Ճամի ճամտէսի, Ֆնորգալեան խան։ 20—4

ՏՈՔԹ. Յ. ԱՐԱՊԵԱՆ

ԾԱՆՕԹ ԱՏԱՄՆԱԲՈՅԺ ԲԱՐԻԶԻ
Ի ՄԷՐԷ Տը Բէրա, Թ. 1

Երկարամեայ յաջողութեամբ կը հետեւի ատամնաբուժական հին սկզբունքին՝ որ է՝ կեղծ ակռայի համար պէտք եղած տեղն օղակ (քռոչէ) և պէտք եղած տեղն ալ՝ քիմք գործածել։ Այս է մինչեւ ցարդ ընդունուած ապահովագոյն մեթոտը։ Դարմանում բերնի և ակռայի ամէն տեսակ հիւանդութեանց։ Աղքատաց ձրի ատամնահանութիւն։ Ամէն օր կ'ընդունի ժամ 9 էն 5, (Ը. Ե.)։

ՂԱԼԱԹԻԱ, ԽԱՎԷԱՐ ԽԱՆ, Թ. 46

Սոյն վաճառատան մէջ անգլիական համբաւաւոր գործարաններու արտադրութիւնն եղող, մասնաւորապէս աշնան եղանակին համար այլ և այլ զգեստեղինաց յատուկ տուկուն՝ ճաշակաւոր և զուտ բրդէ ընտիր կերպասներ (չայագ, փասոնէ ևն.) կ'վաճառուին խիստ չափաւոր գներով։

Ղալաթ. 6—4

ԱԶԴ. —Պատիւ ունիմ ծանուցանել՝ թէ բազում տարիներէ ի վեր ջանք ու աշխատութիւնք նուիրած եմ ապահովագրական ընդհանուր ընկերութեանց, և վերջերս գործատեղիս փոխադրած եմ, Կ. Պոլիս Պահճէ-գաբու Աստղիկեան Թղթատան վերի յարկ սենեակներն [որոց մուտքն է կից աղբիւրի քովի դռնէն]։

Կեանքի ապահովագրութեան փափաքողք մանրամասն տեղեկութիւն ստանալով, աւելի օգտակար ծանօթութիւններ պիտի գտնեն և պիտի համոզուին՝ թէ լուսաւոր գաղափարով ապրիլը ո՛րքան բարի ապագայ կ'բերէ։ Իսկ ոգէտ մտօք ապրելով ո՛րքան դժբախտ կ'ըլլան, մանաւանդ երբ զաւակաց տէր մարդ մը անկարեւոր համարէ աշխարհի նորահնար ամենաօգտակար միջոցները։ Իբրեւ մարդասիրական պարտականութիւն, կ'հրաւիրեմ ազնիւ հասարակութիւնն յապահովագրութիւն կենաց՝ մանրամասն տեղեկութիւններն ալ ձրի հաղորդելով։ Ամէն գոհողութիւնք ի գործ պիտի դնեմ գոհացնելու կեանքի ապահովագրութեան փափաքողներն։

Բաց ի Ուրբաթ օրերէ ամէն օր [Ը. Թ.] առաւօտէ մինչեւ ժամը 6 պատրաստ եմ ընդունիլ ազնիւ փափաքող անձինք։ Գործակատար

Հրդեհի և կենաց ապահովագրական ընկերութեանց

50—34 ՄԻՀՐԱՆ ՕՀԱՆԵԱՆ

ԸՆԹԵՐՑՈՂՆԵՐՈՒՆ ՆՈՒԷՐ

Ընթերցողներէն ով որ իստոռը նշանակուած տեղուանքը 70 փարա մանրուք ղրկէ (որ միայն ճամբու ծախքին գինն է) պիտի ստանայ չքեղ տուփ մը տոնթօլի նմոյշին մէջ զետեղուած են. որուն մը ՏԱՆԹՕԼԻ ջուր և մէկ մէկ տուփ ՏԱՆԹՕԼԻ փոշի և խմոր, նաեւ ակռայի վրձին մը. Տանթօլի ջուրը խմորն ու փոշին բաժեշտական դըրութեամբ պատրաստուած հակաճեխիչ և անուշահոտ նիւթ մ'է, որ բերնին ու լինտերու մէջ գտնուած վնասակար միկրոպները ջնջելով, բերնի և ակռայի յատուկ ամէն կարգի հիւանդութիւնները, գարշահոտութիւնը, ակռաներու փտումը թարախացումը և կոկորդի բորբոքումը անմիջապէս բուժելէ զատ ակռաներու ագահերն ու գեղնութիւններն ևս մաքրելով քանի մը օրուան մէջ ճեփ ճերմակ կ'դարձնէ զանոնք և բերնին անուշ զովութիւն մը կ'պարգեւէ։ Ամենաստատուն ակռայի ցաւերը վայրկենաբար բուժելու համար կտոր մը բամպակի վրայ ութ-տաս կաթիլ ՏԱՆԹՕԼԻ ջուր կաթեցնելով ցաւած տեղը դրնել բաւական է։ Կ'ծախուի Պոլիս Էսկի Զափթիյէ ճամբէսի Շալճեանի առեղծագործական վաճառատունը, Զաղտագեքլար պողոտային կից Ֆէրաճէճեանի բուլի վաճառատունը, Պահճէ-Գափու Պին դիր չէշէսի վաճառատունն ու Բիւյիւքխանի կամուրջին գլխի ու Բերայի Շիշակ ճամբուն վրայի դեղարանները։ Բաց ի նմոյշներէն ՏԱՆԹՕԼԻ թղթապանակ տուփերն ու սրուակներն ևս կ'ծախուին սոյն վաճառատուններն։ 13—2

Կ. ՊՈԼՍՈՅ ԲԱԺԱՆՈՐԴՈՒԹԻՒՆ «ԲԻՒԶԱՆԴԻՈՆ»Ի

Բիւզանդիոնի Կ. Պոլսոյ համար եռամսեայ բաժանորդագինն է միայն 36 ղրշ. ամսական ճիշտ 12 ղրշ.ի հաշւով։

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Տարեկան 7 մէճտ. 6 ամս. 3½. 3 ամս. 2 Մ. Կ. Պոլսոյ համար 3 ամս. 36 ղրշ։ Արտասահման 40 ֆր. 6 ամս 20, 3 ամս 10։ Թղթատարի ծախք մեր վրայ, բաց ի Բոսթ Լոքալէ։

Իւրմաց Թերթին կ'ստորագրէ մի միայն
ՏԷՐ ԵՒ ՏՆՕՐԷՆՆ
Նա որ կ'ուղղէ ամէն գրութիւնք

Խմբագրութեան ուղղուած նամակ եւ այլ գրութիւններ ետ չեն դարձուիր։

ԱՐՏՕՆԱՏԷՐ՝ ԲԻՒԶԱՆԴ ՔԷՉԵԱՆ

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ «ԲԻՒԶԱՆԴԻՈՆ» ՕՐԱԳՐՈՅ
Կ. Պոլիս, Թ. 23, 25, Պողոտայ Աւ[...] Ճաղալօղլու

ԹԵՐԹՕՆ «ԲԻՒԶԱՆԴԻՈՆ»Ի (34)

ԽԵԼԱԳԱՐ ՀԱՅՈՒՀԻՆ

ՀՆԴԿԱՀԱՅ ԸՆՏԱՆԻՔԻ ՄԸ ԱՐԿԱԾՆԵՐՆ ԵՒՐՈՊԱՅԻ ՄԷՋ

ՊԱՐԶ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

(Տքթ. Տիւրան շարունակեց այսպէս.)

Ասոր համար վերստին կ'յիշեցնեմ ձեզ թէ ամէն ջանք ընելու էք հաւատցնել տալու համար ձեր աղջկան որ ինք ասկէց 18 տարի առաջ Կ. Պոլսոյ Իշխանաց կղզիներուն մէկ պանդոկին մէջ Վահէ անունով երիտասարդի մը հետ ամուսնացած է։ Եւ եթէ, Աստուծոյ ողորմութեամբ, ողջ գտնուի նաև Ելիզայի ծնած աղջիկն, որուն համար Տիկին Մարի ըսաւ թէ Պետօ անունով մէկուն ձեռօք անհետացած է, գիտէ՞ք ի՛նչ կերպով պէտք է ներկայացնել զայն իր մօրը։ Պիտի ըսէք անոր.—Ելիզա՛, այս աղջիկը զոր դուն ծնար անգիտակից վիճակի մը մէջ, և զոր բժշկաց հրամանաւ քենէ բաժնած, հեռացուցած էինք, ահա կ'վերադարձնենք քեզ, քանի որ հիմակ այլեւս ապաքինեցար։

—Սակայն, Տոքթոր, ըսաւ Արաթուն, ձեր այս ըսածն անկարելի բան է, քանի որ Ելիզայի զաւակն անհետացած է բոլորովին։

—Կարելի կամ անկարելի, ես չեմ գիտեր։ Միայն ամէն բան առաջուց կանխատեսել և պատրաստ գտնուիլ մեր պարտականութիւնն է։ Այնպէս չէ՞, տիկի՛ն։

—Իրաւունք ունիք, Տոքթոր, պատասխանեց Տիկին Մարի, և իր ամուսնոյն դառնալով ըսաւ,

—Քանի որ Տոքթորը խոստացաւ մեր զաւակն ըլլալ, անշուշտ խնդրին ամէն կողմը պիտի ուսումնասիրէ և դարմանները պիտի խորհի։ Ձի՞ կրնար ըլլալ որ Պետօ զմեզ խաբած և խեղճ տղան մէկու մը յանձնած ըլլայ։ Կը կարծէ՞ք որ Պետոյի պէս բարեխիղճ մէկն անմեղ մանուկ մը սպաննելու անխղճութիւնն ունեցած ըլլայ։

—Աստուծոյ աղօթեցէ՛ք որ, եթէ տղան ողջ է, ժամ առաջ անոր հետքը ցոյց տայ մեզ, որպէս զի Ելիզա կատարելապէս չապաքինած, պէտք եղած կարգադրութիւններն ընենք, ըսաւ Տքթ. Տիւրան։

—Աստուած ի՛նքն օգնական ըլլայ մեզ, ըսաւ Արաթուն աչքերն երկինք վերցնելով։

—Ամէ՛ն, ըսաւ Տիկին Մարի սըրտաբուխ ջերմով։

—Ըսել է որ, Տոքթոր, շարունակեց Արաթուն, եթէ աղջիկս բոլորովին ապաքինի և հին դէպքերու վրայ խօսք բանայ, զարմանք պիտի կեղծենք և պիտի ըսենք որ ասոնք իր վերջին հիւանդութեան միջոցին տեղի ունեցած մտային խանգարման մը արդիւնքն են լոկ։ Այնպէս չէ՞։

—Այո՛, Մ. Արաթո՛ւն, միտքս շատ լաւ հասկցեր էք, պատասխանեց Տքթ. Տիւրան։

—Սակայն, Տոքթոր, կէտ մը կայ հոս, ըսաւ Արաթուն։ Եթէ Վահէ ողջ է, դրամի զօրութեամբ կրնամ գտնել և ամուսնացնել Ելիզայիս հետ։ Բայց եթէ աղջիկս ապաքինի և տարիներէ ի վեր Վահէի հետ ամուսնացած ըլլալն ալ համոզում գոյացնէ, պիտի չհարցնէ՞ ինձ թէ այսչափ ժամանակէ ի վեր ո՛ւր էր Վահէն։

—Եթէ այդպիսի հարցում մ'ընէ, կ'պատասխանէք որ բժշկաց պատուէրին համաձայն Վահէ ժամանակի մը համար հեռացած էր, ըսաւ Տքթ. Տիւրան։

—Լա՛ւ, բայց եթէ Վահէ իրօք մեռած է, կամ ողջ ըլլալով ուրիշ աղջկան մը հետ ամուսնացած և ընտանիք կազմած է, այս պարագայի՞ն մէջ ի՛նչ ընել հարկ է։

—Իրաւունք ունիք, Մ. Արաթո՛ւն, ըսածնիդ շատ հաւանական է, բայց այն ատեն ալ ուրիշ միջոց մը կը խորհինք։

—Ի՞նչպէս, Տոքթոր։

—Վահէի նմանող մէկը կ'գտնենք։

—Բայց շատ դժուար խնդիր է այդ։

—Ինչո՞ւ։

—Որովհետեւ եթէ նոյն իսկ գտնենք այդպիսի մէկը, տեսնենք պիտի յօժարի՞ ամուսնանալ Ելիզային հետ։ Եւ յետոյ, Վահէին ու այդ մարդուն տարիքներն պիտի յարմարի՞ իրարու։ Օ՛հ, շատ դժուար խնդիր է աս։

—Մեք ալ կ'աշխատինք այնպիսի մարդ մը գտնել որոյ տարիքն 36 ըլլայ գրեթէ և քիչ շատ նմանի Վահէին, ըսաւ Տքթ. Տիւրան քթին տակէն խնդալով։

—Բայց մարդս չի՞ փոխուիր միթէ քանի տարիքն առնէ։ Իր երիտասարդութեան դէմքը չի՞ կորսնցներ։

—Այո՛, բայց վերջապէս հետք մը կ'մնայ վրան։ Կ'ուրանա՞ք այս կէտը։

—Ձեզ ուրանար, Տոքթոր, բայց Ելիզա կարող պիտի ըլլա՞յ այդ հետքը տեսնել և որոշել մեր գտնելիք երիտասարդին վրայ։

—Ելիզայի միտքն այնքան գըրաւուած է Վահէով որ ի՛նք պիտի տեսնէ ու որոշէ։

—Ապահո՞վ էք ասոր վրայ, Տոքթոր։

—Կատարելապէս։

—Լա՛ւ, ամէն պարագայի մէջ դուք մեզմէ աղէկ գիտէք, Տոքթոր։

—Հիմա զիս մտիկ ըրէ՛ք, Մ. Արաթուն. Տիկինն ըսաւ որ այդ Վահէ ըսուած երիտասարդը բնաւ չեմ տեսած ու չեմ ճանչնար։ Դուք կ'ճանչնա՞ք զայն։

—Ո՛չ, Տոքթոր, Կ. Պոլիս գըտնուած ատենս Վահէ անունով մէկը չեմ ճանչցած, բայց....։

—Պատմեցէ՛ք, Մ. Արաթուն, բայց ի՛նչ եղեր է։

—Օր մը մինչ Ելիզային հետ կառքով պտոյտ մը կ'կատարէինք Մեծ Կղզին չուրջը, Ելիզա յանկարծ ինձ դառնալով ըսաւ՝ «—Հա՛յր, կ'տեսնէ՞ք սա՛ երիտասարդը։ Ահա ա՛ն էր որ երկու օր առաջ մեծ վտանգէ մը ազատեց զիս անձնուիրաբար»։ Այդ երիտասարդը կառքին շատ մօտէն անցնելուն պատճառաւ աղէկ մը կըրցայ տեսնել անոր դէմքը։ Հիմակ եթէ լուսանկարն ալ տեսնեմ, կ'ճանչնամ։ Գեղեցիկ աչքերով, խարտեաշ մազերով, համակրելի դէմքով և ազնուական վարմունքով երիտասարդ մ'էր, որուն չկրցայ դժբախտաբար շնորհակալութիւնս յայտնել Ելիզան վտանգէ մը ազատած ըլլալուն համար։

—Հիմակ եթէ ողջ եղած ըլլայ ու տեսնէք, կրնա՞ք ճանչնալ զայն, հարցուց Տքթ. Տիւրան։

—Չեմ գիտեր։ Եթէ շատ փոխուած է, բնականաբար չեմ կրնար ճանչնալ։

—Բայց ատկէ ի՞նչ կ'ելնէ, սիրելի ամուսինս։ Այդ երիտասարդը Վահէի հետ ի՞նչ յարաբերութիւն ունի։

—Ես կ'կասկածիմ որ, պատասխանեց Արաթուն, այդ երիտասարդն է Վահէ. զի յետոյ, երբ Ելիզայի պատահած դժբախտութեան վերահասու եղայ, միտքս եկաւ որ աղջիկս այդ երիտասարդն ինձ ցոյց տուած ատեն շատ յուզուած էր և այտերուն վրայ կարմրութիւն մը նշմարեցի։

—Ըսել է որ եթէ Վահէի այն ատենուան լուսանկարը տեսնէք, պիտի ճանչնաք, ըսաւ Տքթ. Տիւրան։

—Այո՛, պատասխանեց Արաթուն վստահաբար։

—Հիմակ ամէն պարագայի մէջ Վահէի վրայ տեղեկութիւն առնել պէտք է, և այս հոգն ես իմ վրաս կ'առնեմ, ըսաւ Տքթ. Տիւրան։

—Շնորհակալ ենք, Տոքթոր, պատասխանեց Արաթուն, բայց կ'խնդրեմ որ բարեհաճի՛ք ըսել ինձ որ եթէ Վահէ մեռած կամ ամուսնացած ըլլայ և անոր նմանող մէկն ալ չգտնենք, Ելիզան բուժելու ուրիշ միջոց չկա՞յ։

—Այո՛, Տոքթոր, այդ պարագային ի՞նչ պիտի ընենք, ըսաւ Տիկին Մարի, ձայնակցելով իր ամուսնոյն։

—Դուք հոգ մի՛ ընէք, պատասխանեց Տքթ. Տիւրան։ Այն հարցումը զոր հիմակ ըրիք ինձ, ես երէկ գիշեր ըրի զայն Տքթ. Քինի, երբ Ելիզայի վիճակին վրայ կ'խորհրդակցէինք անոր հետ։

—Ի՞նչ պատասխանեց, ըսին երկու ամուսինները մէկէն։

—Ըսաւ որ այս վերջին պարագային համար ալ դարման մը խորհած է։

—Ի՞նչ դարման է եղեր։ Կրնա՞նք գիտնալ։

—Ես իսկ չեմ գիտեր, պատասխանեց Տքթ. Տիւրան։

—Հոգ չէ՛. ըսաւ Արաթուն, կը բաւէ որ վստահ ըլլանք թէ Տքթ. Քինի պէս կարող ու ճարտար բժիշկ մը առաջուց դարման մը խորհեր է այս հաւանական դժուարութեան համար։ Մեզ պէտք եղածն ա՛յս է։

—Իրաւունք ունիք, Մ. Արաթուն։ Այս խնդիրները դուք վստահօրէն թողէ՛ք Տքթ. Քինի։ Հիմա ձեր պաշտօնը պիտի ըլլայ քիչ շատ Վահէի նմանող մէկը գտնել։

—Տոքթոր, ես հոս օտարական մ'եմ. մարդ չեմ ճանչնար, ըսաւ Արաթուն. Թող որ, եթէ Վահէի նմանող մէկն ալ տեսնեմ, ի՞նչպէս համարձակիմ այս տեսակ առաջարկութիւն մ'ընելու։ Պարզապէս խենթի տեղ պիտի դնեն զիս։ Կ'աղաչեմ, Տոքթոր, ի սէր Աստուծոյ, այս ձանձրութիւնն ալ դուք ստանձնեցէ՛ք, իմ ընելիք գործս չէ։

[Շար. Բշ.] ՏՔԹ. ՃԷԼԱԼԵԱՆ